

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Bakalářská práce

Francouzština pro mezikulturní komunikaci

Petr Felčer

Komentovaný překlad: *L'Algérie des Français* (Pierre Laffont, 2003,
Paris, str. 99–119)

Annotated Translation: *L'Algérie des Français* (Pierre Laffont, 2003,
Paris, p. 99–119)

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Duběda, Ph.D.

Praha 2015

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval doc. PhDr. Tomáši Dubědovi, Ph.D., za rady, doporučení a trpělivost při vedení práce. Děkuji také Oriane Demerliac, M.A., Patricku Roulliauxovi a Astrid Ndzié za jazykové konzultace a konečně Táhá Fárúku Taníbarovi za pomoc s transkripcí alžírských a tuniských jmen a názvů.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Abstrakt

Tato bakalářská práce se skládá ze dvou částí. První část tvoří český překlad vybraných kapitol z knihy francouzského novináře Pierra Laffonta o koloniální historii francouzského Alžírsku s názvem *L'Algérie des Français*. Druhá část práce je věnovaná analýze zdrojového textu částečně vycházející z modelu Christiane Nordové. V druhé části je dále představena koncepce překladu, typologie překladatelských problémů a jejich konkrétní řešení.

Klíčová slova

komentovaný překlad; překladatelská analýza; překladatelské postupy; překladatelské posuny; Alžírsko; alžírská válka (1954-1962); francouzské kolonie; dekolonizace

Abstract

The bachelor thesis consists of two main parts. The first part contains a Czech translation of selected chapters from a book by the French journalist Pierre Laffont concerning the colonial history of French Algeria, called *L'Algérie des Français*. The second part is dedicated to an analysis of the source text, partly based on Christiane Nord's model, as well as to the presentation of the translation method, the typology of translation problems and their concrete solutions.

Key words

annotated translation; translation analysis; translation procedures; translation shifts; Algeria, Algerian War (1954-1962); French colonies; decolonisation

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 PŘEKLAD	7
2 KOMENTÁŘ PŘEKLADU.....	23
2.1 Překladatelská analýza	23
2.1.1 Vnětextové faktory	23
2.1.1.2 Médium, místo a čas.....	24
2.1.1.3 Záměr, motiv a funkce	25
2.1.1.4 Adresát	26
2.1.2 Vnitrotextové faktory	27
2.1.2.1 Téma, obsah a presupozice adresáta.....	27
2.1.2.2 Členění textu a grafika.....	27
2.1.2.3 Lexikum	28
2.1.2.4 Morfologie a syntax.....	29
2.1.3 Stylistická charakteristika textu	30
2.2 Koncepce překladu.....	32
2.3 Vybrané překladatelské problémy a řešení.....	33
2.3.1 Problémy převážně lexikální.....	33
2.3.1.1 Transkripce.....	33
2.3.1.2 Reálie	35
2.3.1.3 Termíny.....	38
2.3.1.4 Frazeologismy a idiomy.....	39
2.3.2 Intertextovost	40
2.3.3 Problémy na rovině morfosyntaktické.....	41
2.3.4 Opravy chyb a nepřesností.....	44
2.4 Překladatelské posuny.....	45
ZÁVĚR	48
BIBLIOGRAFIE	49
PŘÍLOHA – originální text.....	52

ÚVOD

Tato bakalářská práce se skládá ze dvou hlavních částí. První z nich tvoří překlad tří kapitol z knihy o koloniální historii Alžírsku s názvem *L'Algérie des Français* v rozsahu cca 20 normostran. Tyto kapitoly se zaměřují na výklad o alžírské válce za nezávislost, která se odehrála v letech 1954–1962. Autorem knihy je Pierre Laffont, který pocházel z komunity francouzských usadlíků v Alžírsku a v době války byl ředitelem deníku *L'Écho d'Oran*, události tedy sám prožil.

Text s touto tematikou jsme si pro překlad zvolili z osobního zájmu o problematiku. V české literatuře zatím podobné odborné dílo, které by přístupnou formou nabízelo reflexi této etapy francouzských a alžírských dějin, psané navíc člověkem, který tuto dobu prožil, chybí. Překlad textu pro nás i z toho důvodu byl výzvou. Z překladatelského hlediska se tento populárně naučný text vyznačuje silnou intertextovostí a kulturní vázaností. Rozbor těchto a dalších specifických rysů, s kterými se překladatel při interpretaci a reprodukci předlohy musí vyrovnávat, budou hlavní náplní druhé části práce.

Druhou část tvoří komentář překladu, který zahrnuje překladatelskou analýzu originálního textu, po níž je představena koncepce překladu a konkrétní překladatelské problémy a postupy. V závěru jsou rovněž shrnuty nejčastější posuny, ke kterým při překladu došlo.

1 PŘEKLAD

11

Blesk z čistého nebe

Dne 9. září 1954 se v Orléansville, na půli cesty mezi Alžírem a Oranem, otřásla země. Nevelké město, nacházející se na místě antických římských ruin, bylo těžce postiženo. O život přišlo 1 300 obyvatel a tisíce dalších ztratily střechu nad hlavou. Pohroma dostala Alžírsko na první stránky francouzských novin, což se jindy stávalo zřídka. To však byla pouhá předzvěst, neboť o dva měsíce později země ovládla hlavní zprávy na následujících osm let. Několik měsíců před tím, a tisíce kilometrů daleko, se udála jiná významná událost, již tehdy nikdo velkou důležitost nepřikládal. Dne 7. května padl opevněný tábor v Dien Bien Phu a francouzská armáda byla poprvé poražena armádou domorodou.

Kdo by ale srovnával dalekou Indočínu s Alžírskem, které bylo díky novým letounům Caravelle od Paříže vzdálené necelé dvě hodiny cesty a kde žilo na milion Francouzů? Proto také vypuknutí krvavých událostí 1. listopadu toho osudného roku vyvolalo všeobecný údiv. Nezarázela ani tak jejich krvavost (sedm mrtvých, dvanáct raněných) – země zažila mnohem závažnější nepokoje – jako spíše to, že k nim došlo současně na několika od sebe vzdálených místech, což prozrazovalo strukturovanou organizaci na celém území. Prohlášení guvernéra Rogera Léonarda ale veřejnost uklidňovala: „Ještě než 1. listopadu stačilo vyjít slunce, policie již na všech místech podnikala příslušné kroky a do několika hodin se její postup, který měl rozvrátit povstalecké hnutí a zabránit mu v jakýchkoli dalších organizovaných akcích, prokázal jako adekvátní a účinný.“

Z Paříže přišla ujištění o nekompromisním postoji vlády: „Alžírsko je Francie,“ prohlásil její tehdejší předseda Pierre Mendès France. Ministr vnitra dodal: „Smíření nepřichází v úvahu [...] s těmhle je jediné možné jednání válka.“ Slova patří Françoisi Mitterrandovi, budoucímu prezidentovi. Tito dva muži byli později velcí zastánci dekolonizace, tehdy však ke svému přesvědčení ještě nedospěli. V onu chvíli Mendès France usoudil, že guvernéra Léonarda události zastihly nepřipraveného, odvolal jej do

Paříže a na jeho místo jmenoval etnologa Jacquese Soustella. To bylo poslední usnesení vlády Menděse France, svržené několik dnů nato.

Přestože se nově jmenovaný politik zpočátku nesetkal s vřelým přijetím evropské části obyvatelstva, do práce se pustil s vervou a po zavedení nutných vojenských a policejních opatření se pokusil politický vývoj v zemi zvrátit. Objevil pozitiva politiky integrace, díky níž se všichni místní obyvatelé stali „plnoprávními Francouzi“. Tím zašel mnohem dál, než by kdy byla evropská komunita ochotna přijmout, jeho rozhodnutí však bylo kupodivu vítáno jako všelék.

Je mnoho historiků, kteří tvrdí, aniž tomu sami věří, že tato revoluční změna mohla proměnit místní poměry, a tím zabránit odchodu Francouzů z Alžírsko, kdyby byla přišla o pár let dříve. Takové uvažování by bylo na místě v případě občanské války, tady ovšem šlo o válku mezistátní, a dokonce mezinárodní. Kolonialismus tou dobou už všechny státy, s výjimkou tří či čtyř, považovaly za anachronický pozůstatek zašlých časů, a to včetně obou velmocí, z nichž každá doufala, že nové národy po získání nezávislosti snáz připadnou právě její mocenské sféře. Snažit se zlepšit situaci jednotlivců už nestačí – na pořadu dne je proměna celosvětová, která všude jinde už dávno probíhala.

Popis obrázku na str. 100: *Týden před vypuknutím povstání 1. listopadu 1954 jeho „historičtí vůdci“ ochotně pózuji před fotografem. Zleva: Rábah Bítát, Ben Búlaíd, Dídúš Murád, Búdiáf; před nimi sedí Karím Belkásem a Larbí Ben Mhídí. Takový dokument by tehdy pro zaskočené vládní policejní jednotky měl jistě cenu zlata. Schází na něm už jen Ben Bella, Chídar a Ajt Ahmad. Po získání nezávislosti se jediný Ben Bella dostane k moci, a to na 3 roky, za které zaplatí třinácti lety za mřížemi. Ostatní budou zabiti v boji, ve vězení, nebo je zavraždí vlastní druzi během války či po ní.*

Popis obrázku na str. 101: *„Cesta přes poušť“, karikatura Mussieho, uveřejněná 1. března 1956 v německém deníku „Frankfurter Rundschau“. Jak se ukázalo, čtvrtá francouzská republika se s potížemi spojenými s dekolonizací vypořádat nedokázala. Karikaturista výstižně zobrazil, jak jednotlivé vlády jedna po druhé padaly za obět' alžírskému problému. (Francouzská národní knihovna, Paříž)*

Mnoho tváří teroru

Otec organizovaného boje proti Francii, Mesáli Hádž, se paradoxně událostí 1. listopadu 1954 neúčastnil. Za organizací povstání stáli přívrženci jeho hnutí, kteří se však od něj předtím odvrátili, neboť odmítal zakročit přímo a přistoupit k ozbrojenému boji. Vyprávění samotných muslimů o historii Fronty národního osvobození (Front de libération nationale, FLN) dosvědčují, že počet aktivních členů zapojených do povstání nebyl zpočátku vyšší než 1 800, tj. 0,02 % muslimské populace. Aby si hnutí získalo i zbytek komunity, využili jeho představitelé všech prostředků: volali po návratu k náboženství předků, vlichocovali se, vyhrožovali, mučili i zabíjeli. „Potřebovali prohlásit za zrádce a kolaboranta každého, kdo s nimi nesouhlasil, a to byla ze začátku většina Alžířanů,“ napsal tehdy známý novinář Jean Daniel, který jejich boj podporoval.

Během prvních dvaatřiceti měsíců povstání měla FLN na svědomí šestkrát více muslimských životů než evropských. Z povrchu země vymazala dokonce celou vesnici – Melúzu – ženy a děti nevyjímajíc. Boj proti Evropanům se v představách povstalců zkrátka neobešel beze msty a odvetných akcí, které bývaly často namířené proti nevinným civilistům. Tento koloběh násilí proti sobě časem poštal příslušníky obou komunit. Jedna strana se sjednotila v řadách povstalců, druhá později v Organizaci tajné armády (Organisation de l'armée secrète, OAS). Cíl měl být dosažen ve chvíli, kdy se každý muslim stane Evropanovi nepřítelem a naopak.

K tomu bylo zapotřebí více než sedm let, během kterých si obě skupiny obyvatelstva, nacházející se mezi mlýnskými kameny protichůdných požadavků francouzské armády a FLN, měly projít ještě dlouhou kalvárií. Jen velmi málo z devíti „historických vůdců“ povstání se dočkalo konečného vítězství. Jedním z nich byl Ben Bella, jehož o tři roky nato svrhli a na 13 let uvěznil jeho druzi. Ostatní padli v boji nebo byli zabiti rukou svých spolubojovníků, jak tomu bylo po válce v případě posledních dvou, o něž se ve Španělsku a v Německu postarala tajná, ač všem dobře známá policie. Revoluce vždy požírá své děti.

Navzdory vzpouře zůstalo nebe nad většinou území Alžírska ještě na několik měsíců klidné a vůbec nejdéle takové vydrželo nad Oranskem. Postupné navyšování početního stavu armády do země přineslo celkové oživení ekonomiky – nikdy to ve francouzském Alžírsku nežilo tolik, jako když šlo ke svému zániku. Fronta národního osvobození se potýkala s nezájmem krajanů rozšířit řady svých bojovníků a rozhodla se

uspořádat hromadnou demonstraci. V srpnu roku 1955 na ni dotlačila neozbrojené felláhy a donutila je zaútočit v oblasti mezi městy Philippeville, Collo a Wádí Zenátí. Jediným účelem toho bylo prolít francouzskou krev, vyvolat ještě krvavější represálie vůči muslimům, a tím mezi jednotlivými komunitami rozdmýchat nenávist. Povstání se začalo pomalu, ale neúprosně šířit. Brzy dorazilo do Kabylska, kde jej po celou válku vedl rázný a nelítostný Karím Belkássem.

Rebelie nezasáhla Alžírsko pouze vojensky. Ve Francii se na počátku roku 1956 předseda vlády Edgar Faure rozhodl uspořádat předčasné volby a doufal, že se mu díky nim podaří získat silnější politickou podporu. Alžírské shromáždění však na podnět guvernéra odhlasovalo návrh na odročení těchto voleb na celém území Alžírsku. A tak povstání, které mělo za sebou teprve rok, už ovlivňovalo vnitřní chod celé země. Edgar Faure z voleb posílený nevyšel a většinu ve sněmovně se podařilo získat Republikánské frontě (Front républicain) s kampaní nesoucí heslo „Konec špinavé války v Alžírsku!“. Do čela nezasedl opět Mendès France, jak se očekávalo, nýbrž socialista Guy Mollet. Jeho prvním rozhodnutím bylo odvolání Jeana Soustella. Na jeho místo jmenoval stárnoucího gaullistického generála Cartouxe, který byl známý svým vstřícným postojem k muslimům. Odchod bývalého guvernéra provázelo nebývalé nadšení, zato opozice vůči novému byla tak silná, že na místo svého úřadu nikdy nedorazil. Guy Mollet měl v úmyslu jej doprovodit, ale veřejný odpor jej přiměl k rozhodnutí odcestovat do Alžíru sám a raději předem připravit půdu. Přivítala ho salva rajčat a pohled na ubohý vzhled demonstrantů jím pohnul natolik, že se na zmíněný post rozhodl jmenovat svého přítele z Francouzské sekce dělnické internacionály (Section française de l'Internationale ouvrière, SFIO) Roberta Lacosta, který byl stejně jako jeho spolustraníci zapojen do kampaně za ukončení války. Ten se brzy stal urputným obráncem Alžírsku a byl připraven udělat vše pro to, aby zůstalo Francii.

Popis obrázku na str. 102: *Neschopnost policejních jednotek zastavit městský terorismus donutila Roberta Lacosta svěřit bezpečnost armádě. Na scénu vstoupili výsadkáři generála Massua, známí jako „paras“. Prostředky, kterými dosahovaly svých cílů, bývaly stejně účinné jako kontroverzní. Zatčením Ben Mhídiho 23. února 1957 dosáhli toho, že Koordináční a výkonný výbor FLN v Alžíru (Comité de coordination et d'exécution, CCE) přišel o své vedení. Ben Mhídí zemřel na následky přehnaně tvrdých výslechů. (Z archivu agentury Kharbine-Tapabor.)*

Vzpouora ztráci vedení

O další překvapení se Guy Mollet postaral, když rozhodl vyslat do Alžírsku vojenský kontingent. Evropané byli nadšení, neboť věřili, že armáda dokáže vzpouru uhasit. Právě toto se však naopak stane jedním z hlavních důvodů pro zanechání boje, protože Francie si nejvíc ze všeho přála, aby se její děti vrátili domů. Vojenské vedení začínalo tušit, že moc politiků je vratká a že skutečnou sílu má armáda, která se už nějaký čas skoro celá soustředila v Alžírsku. Zároveň s navýšením početního stavu pověřil Guy Mollet své politické přátele, aby zjistili, jsou-li vedoucí činitelé FLN nakloněni mírovému řešení. V opačném případě by si prosadil vlastní, vojenské řešení, což si ve své pozici již mohl dovolit. V říjnu roku 1956 probíhala na obou koncích Francouzské severní Afriky tajná jednání. Předáci FLN museli jednoho dne opustit marockého sultána a přesunout se do Tunisu na setkání s prezidentem Burgíbou.

Jejich letadlo řídil francouzský pilot, který dostal radiový příkaz přistát v Alžíru. Uposlechl, i když se poněkud vzpíral. Mezi pěti vůdčími osobnostmi byl chycen také Ben Bella a v dokumentech, které převážel, byla objevena zpráva o proběhlých jednáních s tajnými pověřenci vlády. Molletovi se nabízela dvě řešení – buď nechat vůdce rebelů zastřelit, nebo se s nimi dohodnout na složení zbraní. Namísto nich zvolil třetí možnost – nechal je uvěznit jako řadové vězně ve věznici La Santé v Paříži.

Popis obrázku na str. 103: *Zatčení Ben Belly, 22. říjen 1956. Guy Mollet poslal do Alžírsku vojenský kontingent a navázal dialog s povstalci, kteří se po společném setkání s marockým sultánem vydali jednat s Habíbem Burgíbou na druhý konec Francouzské severní Afriky. Letadlo, jehož pilotem byl důstojník francouzského letectva, bylo přinuceno přistát v Alžíru. Mezi dokumenty pasažérů se našly detaily rozhovorů s francouzskou vládou. „Nervózní veselí“, deník „L'Écho d'Oran“.*

Městský terorismus

Dne 29. října zaútočili Izraelci na Egypt. Angličané a Francouzi si během operace tak komplikované, že už nemohla být jasnější, ihned pospíšili od sebe obě bojující strany oddělit. Domnívali se, že se jim tak podaří porazit Násira, který právě znárodnil Suezský průplav, a jako bonus tím připravit povstalce o hlavního zásobovatele. Guy Mollet měl v ohni hned několik železek. Záležitost ale měla rychlý konec. Nasazení výsadkáři, kteří

věřili, že k vítězství je nutné použití síly, svalovali vinu za další porážku na „taktizování“ politiků. „Jsme mistři v počtu medailí a kopanců do zadku,“ stěžovali si.

Civilisté se zase pustili do vojenských předáků, tedy alespoň do některých. Od jara roku 1956 se šířila nejstrašnější forma terorismu – terorismus městský. V Alžíru vybuchovaly obchody, diskotéky, dokonce i pouliční svítlny. Bomby zabíjely kolemjdoucí, jejichž jediné provinění bylo, že se v nesprávný čas nacházeli na nesprávném místě. Na obyvatele padala tíseň a strach. Protože policie nebyla schopná nalézt pachatele, Robert Lacoste rozhodl, že o udržení pořádku ve městě se postará armáda. Toto rozhodnutí pomohlo vyčistit spleť uličky Kasby, staré arabsko-berberské čtvrti v Alžíru, a zprůchodnit revoluční síť. Mělo však také za následek rozšíření vyslýchacích praktik, které zacházely daleko za hranice zákonnosti. Týrání viníků v zájmu záchrany lidských životů bylo pro Massuovy výsadkáře, odpovědné za tuto práci, naprosto ospravedlnitelné, to ale neplatilo pro velkou část francouzských médií, která mučení odsoudila.

Vesnice, která vstoupila do dějin

Rozsáhlé operace francouzských vojsk byly na partyzánský odboj krátké a obrovský počet nasazených složek dosáhl jen pramalých zisků. Po celé délce tuniské (a později marocké) hranice proto byla postavena opevněná obranná linie, známá jako „Moriceva linie“, která měla vzpouru udusit. Bojovníci FLN, kteří se již počítali na 20 tisíc, tvrdě pocítili důsledky tohoto opatření. Blokáda je odřízla od zásobování municí a zabránila střídání jednotek. Ozbrojené složky, které zůstaly na druhé straně linie, odpovíděly bombardováním francouzské armády. Ta ale nemohla reagovat, jelikož podle nařízení nesměla zasáhnout neutrální Tunisko.

Popis obrázku na str. 104: *Bojovníci FLN v zákopech v horské oblasti Constantine v srpnu 1957. Ozbrojené síly FLN byly zásobeny z vesnic, zbraně a munice často získávaly v útocích na francouzskou armádu.*

Popis obrázku na str. 105: *Tunišští vojáci hlídají nedaleko francouzského vojenského stanoviště po leteckém náletu, který 8. února 1958 zničil vesnici Sákijat Sídí Júsuf. Bombardování se stalo rozbuškou záhy nastalé mezinárodní krize a uvolnilo cestu vedoucí k pádu čtvrté republiky.*

Vojenští předáci, kteří podobným útokům museli čelit, však došli k závěru, že se zemí poskytující útočiště nepříteli nelze jednat jako se spřátelenou věčně. Rozhodli se zasáhnout a 8. února 1958 jejich letecký nálet zpustošil vesnici Sákijat Sídí Júsuf, kde měla FLN údajně ukrytá děla. Nato se státy, které o několik let později vrhaly tuny pum a napalmu na vietnamské a afghánské vesnice, jaly vyjadřovat pohoršení nad takovým zneužitím práva pronásledování. Britové a Američané ustanovili „komisi pro dobré služby“ s cílem toto nepřipustné porušování mezinárodního práva zastavit. Nový ministerský předseda Félix Gaillard nejspíš udělal chybu, když na to přistoupil, měl však ve své ošemetné situaci (o měsíc později byl svržen) na vybranou?

A tak se sešly vojenské i politické podmínky k tomu, aby nakonec explodovala bomba, jež smetla čtvrtou republiku.

12

Třináctý květen

Popis obrázku na straně 106: Demonstranti 13. května 1958 obsazují hlavní sídlo francouzské koloniální správy (tzv. gouvernement général – „G. G.“). Poté, co prolomili mříže budovy, místní symbol čtvrté republiky padl. Po Alžíru brzy přišla řada i na Paříž. První francouzská revoluce, jejímž strůjcem nebyl pařížský lid, byla zahájena.

Ve Francii byla onoho jara 1958 spiknutí na každém kroku, o Alžírsku nemluvě. Ti, kdo měli obavy ze slabosti a nestability režimu, volali po silné vládě, která by Alžírsko zachránila. Na druhé straně zde byli tací, kteří chtěli využít oslabení institucí a do čela obnoveného státu dosadit „muže 18. července 1940“, Charlese de Gaulla. Tito lidé leckdy stáli proti sobě, jejich cíl však byl stejný, a proto se příležitostně setkávali i za cenu toho, že dočasná spolupráce skončí zradou.

Velitelem armády byl sice věhlasný, ale neoblíbený generál Raoul Salan. Dne 16. ledna 1957 na něj byl spáchán „bazukový atentát“, právě když se nacházel ve své pracovně v Alžíru, a stál život jeho pobočníka, velícího důstojníka Rodiera. Kromě několika nevýznamných spolupachatelů nebyli viníci nikdy dopadeni. Skutečným vojenským hrdinou Alžíru byl Jacquess Massu. Jeho vzrůst, hlas, strakatý výsadkářský oblek (podobné

uniformy mu museli později slíbit, aby se postavil do čela pěchoty) a především vítězství nad rebely z Kasby z něj činily charismatickou osobnost. Na drama bylo zaděláno.

Tehdejší vládní krize vynesla na světlo málo známého muže, který ve svých prvních prohlášeních sliboval, že s povstalcí vyjedná mír. I proto měl být podle očekávání všech předsedou vlády jmenován on – Pierre Pflimlin. A právě tento moment si FLN vybrala k popravě tří vězněných francouzských vojáků, což by nebylo nic ojedinělého, kdyby tomuto činu nezajistila tak nevídanou publicitu. Všechna vlastenecká uskupení v Alžírsku, ať už o připravovaných spiknutích věděla nebo ne, se rozhodla vydat do ulic protestovat proti takovému bezdůvodnému násilí. Datum bylo stanoveno na 13. května.

Dva dny před tím se Alain de Sérigny, ředitel deníku *L'Écho d'Alger*, obrátil s naléhavou výzvou na generála de Gaulla, u něhož zatím nikdo netušil, že by se chtěl vrátit k moci. Protestu se zúčastnil mimořádný počet demonstrantů nejen z Alžíru, ale i z ostatních měst ve vnitrozemí. Nápis a skandovaná hesla zněla jasně: „Armáda k moci, Massu k moci“. Ani jednou nezaznělo „Salan k moci“. Kolem půl šesté odpoledne se rozezněl pokřik „Všichni na budovu G.G.“ Monumentální, moderní budova G.G. (*gouvernement général*) byla sídlem francouzské státní správy, tehdy však už bez guvernéra Lacosta. Když krátce předtím opouštěl Alžír, mluvil o „diplomatickém Dien Bien Phu“. V čele davu demonstrantů stál bývalý předák alžírských studentů Pierre Lagailarde v uniformě poručíka výsadkářů, kterou si přivlastnil. Jednomu velitelskému vozu se podařilo prorazit železnou bránu budovy. Výsadkáři, kteří viděli jednoho ze svých řad v čele, nezakročili (kdo dal rozkaz ke stažení mobilních hlídek, se nevědělo) a dav se nahnul dovnitř. Tento průlom byl dílem antigaullistických spiklenců. Vtom se opět ukázal generál Massu, který v zájmu obnovení pořádku přijal předsednictví nově vzniklého Výboru veřejného blaha. Vládě poté adresoval proslulý vzkaz: „Já, generál Massu...“, ve kterém ji vyzval, aby neprodleně vytvořila vládu veřejného blaha. Gaullisté po krátkém vyvedení z míry pohotově zareagovali a získali pro sebe významnou většinu uvnitř výboru, o což se ostatní uskupení bez nich ani nepokusila. Oficiálně byl sice zvolen Pflimlin, ale nic platno, do funkce předsedy vlády nakonec rozvrácená sněmovna jmenovala de Gaulla.

Po tomto vítězném dnu se v zemi shlukovaly demonstrace na podporu francouzsko-muslimského bratrství, a přestože je podle odpůrců organizovala francouzská armáda, vyvolaly v celé zemi tak živou odezvu, že FLN musela během jejich konání pozastavit všechny plánované atentáty. Není přece nijak překvapivé, že obyvatelé země, ať už příslušníci evropské, či muslimské komunity, dávali před válkou přednost míru. Za celou

dlouhou historii Francie se nikdy nestalo, že by vzpouru, která přinesla změnu režimu, vedl někdo jiný než Pařížané. Až Alžír, který se už v období druhé světové války stal dočasným hlavním městem Francie, získal vliv, jaký žádné jiné město mimo Paříž nikdy nemělo. Navíc tuto bratrskou revoluci neposkvřnila jediná kapka krve.

Popis obrázku na str. 108: *Šestnáctý květen 1958, Alžír. Z celé země se sjíždějí delegace, nezřídka vedené bývalými muslimskými bojovníky, s transparenty a vlajkami. Hromadné demonstrace za francouzsko-muslimské bratrství měly značný ohlas po celé zemi.*

Popis obrázku na str. 109: *Albert Camus. Narodil se v roce 1913 v Mondovi nedaleko Bône. Během událostí napsal, že jej „Alžírsko bolí“. Hluboký cit pro spravedlnost jej nevedl, tak jako některé, k ukvapeným a černobílým postojům. Problémů a bolesti svých krajanů si byl vždy vědom a chápal je: „Jestliže Francouzi z Alžírsku nesou díl odpovědnosti, pak i ti z Francie by neměli zapomínat na ten svůj. Či vinou nakonec ztroskotaly všechny reformní snahy posledních třiceti let, nebylo-li to vinou Francouzi zvoleného parlamentu? Kdo jiný byl hluchý k volajícím hlasům arabské bídy a dovolil, aby veřejnost jen netečně přihlížela represím roku 1945, než naprostá většina francouzského tisku?“ (Chroniques algériennes, Actuelles III, 1958, Gallimard.)*

Prchavá radost

Hned po svém jmenování se de Gaulle vydal do Alžíru a zahájil svůj slavný projev na Fóru geniální větou: „Pochopil jsem vás.“ Generál se přitom nikdy velké oblibě v Alžírsku netěšil. Mohl za to jeho tvrdý postup proti tamějším pétainistům – jenže ty přece nikdo nemohl obviňovat z kolaborace se vzdáleným nepřítelem, který Alžírsko neokupoval. Bez ohledu na to byla v danou chvíli podpora vyjádřená shromážděnými upřímná, neboť veřejnost byla za jedno v tom, že národ potřebuje vládu nezpochybnitelné autority. Shoda netrvala dlouho. Mezi prvními stoupenci, kteří se vrátili do Alžíru, byl Soustelle, jehož tentokrát lidé vítali s ještě větším nadšením, než s kterým jej předtím vyprovázeli. V očích generála, kterému byly projevy vděku cizí, měl ovšem tu vadu, že byl „moc vidět“ – jeho jmenování ministrem se protáhlo a na podřadný post si musel počkat několik týdnů. To byla první trhlina. Další na sebe nenechaly dlouho čekat. Důstojníci, jimiž se nyní hemžily výbory veřejného blaha, dostali rozkaz odstoupit, a Salan, který se přidal ke vzbouřencům, přičemž zároveň zůstával loajální k zákonné vládě, byl záhy převelen do Paříže a odsunut na vedlejší kolej. Místní si kladli otázku, zda de Gaulle, jehož

příchod měl být záchranou, Alžírsko spíše neztratí. Právě v tuto chvíli, přesněji 29. dubna 1959, byl autor těchto řádků přijat v Elysejském paláci a následné zveřejnění rozhovoru s hlavou státu vyvolalo velký rozruch. Potvrdil v něm, že se nepřiznaně snaží o integraci a že budoucí Alžírsko nebude vypadat stejně jako to současné, protože „tátovo Alžírsko je mrtvé“.

Jelikož bylo třeba obsadit Salanovo místo v čele Alžírka, nyní obývaného pouze „Francouzi od Dunkerku po Tamanráset“, generál de Gaulle funkci svěřil vysokému úředníkovi Paulu Delouvrierovi a generálu letectva Maurici Challeovi. Tito dva muži si výborně rozuměli a společně zasadili rebelii tvrdé rány. De Gaulle měl snahu ukončit boje tím, že muslimským bojovníkům nabídl milost, ti však návrh vůbec nebrali v potaz, a tak se jej Francouzi pokusili vydobýt v terénu. Úspěchy, kterých se jim podařilo dosáhnout, postupně dokázaly vrátit evropské menšině sebedůvěru.

Do této zklidněné atmosféry vstoupila nečekaná událost. De Gaulle se domníval, že jeho osobnost, jeho minulost a liberální postoje v otázce kolonialismu budou pro alžírské vzbouřence dostačující zárukou toho, že právě on celý problém vyřeší nejlépe. Navzdory překážkám, které mu do cesty stavěl vývoj událostí i lidé, učinil svým projevem z 16. září 1959 významný krok vpřed. Přitom už 3. října 1958 při vyhlášení svého „constantinského plánu“, díky němuž byly do země převedeny úctyhodné částky, které položily základy budoucí průmyslové nezávislosti země, vyslovil nenápadnou větu, která veřejnosti neunikla. Zmínil v ní „alžírský charakter“ země. Po volbách na konci roku 1958 ale obsadili ve sněmovně zastánci francouzského Alžírka takovou převážnou většinu, že se veškerá nedůvěra rozplynula.

Návrhy v projevu z 16. září způsobily poprask. Alžířané evropští i muslimští si měli v zatím blíže neurčené budoucnosti zvolit jednu ze tří možností. Nabízelo se jim odtržení, vyličené v těch nejčernějších barvách, řešení co možná nejfrancouzštější se směšným označením „pofrancouzštění“ (*francisation*), nebo poslední varianta společné správy, podaná jako ta nejvhodnější. Představa „alžírského Alžírka“, byť spravovaného Francií, silně znepokojila francouzské obyvatele, kteří se obávali úplného vytlačení z vlasti. Oznámení o sebeurčení alžírského lidu mezi Evropany zažehlo vzpouru. Soudili, že slabou vládu, která nevěděla, co chce, nahradila vláda sice silná a rozhodná, ale nedbající toho, co chtějí oni.

Popis obrázku na str. 110: *De Gaulle pronáší 4. června 1958 v Alžíru na balkoně před Fórem své pověstné „Pochopil jsem vás“.*

Popis obrázku na str. 111: *Dne 4. června 1958, nadšení odpovídá hrozícímu nebezpečí – je nesmírné. Houfy lidí se shromáždily na náměstí před budovou vlády, aby si poslechny de Gaullův projev. Vždyť vítězství se zdá být tak blízko!*

Popis obrázku na str. 112–113: *Pierre Lagaillarde v Alžíru roku 1960 promlouvá k davu, tentokrát v hnědé džellábě, z balkonu Ortizova velitelství.*

Noví povstalci

Francouzští Alžířané doufali v zázrak. Jelikož třináctý květen nepřinesl nic než plané naděje, byli ochotni spásu hledat u kohokoli a narazili ještě na spoustu falešných proroků. Ze všech plukovníků a generálů ze 13. května zbyl v Alžírsku jen ten nejvýznamnější a nejoblíbenější – Jean Massu. Ten roku 1960 poskytl rozhovor jednomu německému novináři a rovněž bývalému výsadkáři. Ať už za tím byla sympatie k bratru ve zbraní, nebo to byl, jak později přísně poznamenal generál Challe, přešlap „vysokého důstojníka, který si neuvědomoval dopad svých slov, což se mu občas stávalo“, Massu mu neobežetně svěřil vše, co jemu a jeho druhům leželo na srdci: „Armáda je silná, jen se prozatím nenaskytla vhodná příležitost, aby se projevila. Jestli ale nastane situace, kdy bude třeba zasáhnout, svou sílu ukáže. Politice prezidenta de Gaulla už nerozumíme.“

Prezident na výstrahy nehleděl a bez váhání nespokojeného generála odvolal do Paříže, kde mu byla udělena ostrá důtka a – o trochu později – i pátá hvězda. Vzbouřenci z Alžíru ale v těchto výrocích nespátkovali jen pouhý slib – získali jistotu, že armáda pouze čeká na vhodnou příležitost k tomu, aby plánům Paříže udělala přítrž. Ihned se objevily letáky svolávající k demonstraci: „De Gaulle chce mít volné ruce, aby mohl prodat Alžírsko tak jako černou Afriku, a nechat vlastizrádnou armádu na pospas osudu. Nastal čas jednat.“ Masy demonstrantů prolomily 24. ledna 1960 zátarasy a obsadily rozlehlé prostranství u památníku padlých. Policisté pod velením plukovníka Debrosse dostali rozkaz prostor vyklidit; pomoci jim měla kolona výsadkářů, která ale nikdy nedorazila. Hustá přestřelka si vyžádala 26 obětí a 141 raněných, z řad policistů bylo zabito 14 mužů a zraněno 61.

„Toto je spiknutí proti Francii,“ rozhořčil se Charles de Gaulle, překvapen ale nebyl nikdo. Lagailarde a jeho muži se zabarikádováli v blízkých univerzitních budovách, o kus dál totéž podnikl Ortiz.

„Způsob zákroku nechávám na vás“, sdělil v telefonátu de Gaulle Delouvrierovi. Do Alžíru přiletěl ministerský předseda Michel Debré a řekl Challov: „Vzbouřence budeme držet pod kontrolou a v případě jakéhokoli útoku se budeme bránit, ale pokud je bude nutné rozehnat silou, velitelé budou stát před vážným morálním problémem.“ Delouvrier chtěl oslnit veřejné mínění a odjel mimo Alžír na nové velitelské stanoviště, zatímco ochranu své ženy a syna svěřil obyvatelům města.

Situace už pátým dnem vězela v mrtvém bodě. Ještě než propukly tyto události, měl de Gaulle na 29. ledna ohlášený projev. Toho dne skutečně v televizi vystoupil, na sobě měl uniformu brigádního generála, a ač byl celý bledý, hovořil sebejistě: „Politika sebeurčení je jedinou strategií hodnou Francie. Jiné východisko neexistuje.“ K tomu dodal, že s oněmi buřiči nebude jednat o nic spíš než „s tou povstaleckou organizací, která hodlá vyhlásit příměří jen pod podmínkou, že se s ní přednostně dohodnu o politickém osudu Alžírsko, čímž bych ji fakticky povýšil na vládu země. A to neudělám.“ Jestliže dodržel své slovo v prvním případě, je možné prohlásit, že jej dodržel i ve druhém?

Popis obrázku na str. 114: Kolóni na svých vinicích, r. 1960. Pracuje se, ale... s očima stále na stopkách. Právě na osamocených kolónech si povstalci vybrali tu nejtvrdší daň.

13

Krutá politika

„Barikády“ měly na další vývoj konfliktu znatelný dopad. Podle generála nevzdoroval Challe proti vzbouřencům dostatečně rázně a z funkce byl odvolán, což ho později podnítilo k puči. Ihned jej vystřídal generál Crespín, který nebyl ani zdaleka tak kompetentní. Vyčerpané jednotky FLN chytily druhý dech, s novou silou obnovily násilnosti a tím de Gaulla donutily uspíšit proces získání nezávislosti. Hlavní účastníci dne barikád byli zatčeni a převezeni do Paříže, kde soud rozhodl o jejich dočasném propuštění. Na konci roku 1960 je jejich soudci zprostili viny, a to včetně Lagailarda, přestože svého propuštění využil a uprchl do Španělska.

De Gaulle pochopil, čím celé toto zatčení doopravdy bylo – políčkem do tváře a zneuznáním jeho autority. Nechal proto vytvořit Státní bezpečnostní soud, jehož členy si pečlivě vybíral. Jak uvidíme dále, ani to nestačilo. S nezávislostí Alžírsku se ještě všichni nesmířili, dokonce ani v metropoli.

Armádu, kterou barikádová epizoda silně destabilizovala, potřeboval de Gaulle zase pevně vzít do svých rukou, a proto na místo podnikl další cestu. „K alžírskému Dien Bien Phu nedojde,“ ujišťoval. To byl počátek politiky „krátkých frází“ – v závislosti na publiku se buď opakovaly ty staré, nebo vymýšleli nové, ale za každými dvěma kroky zpátky vždy následovaly tři vpřed.

Pro evropské Alžířany, kteří jako jediní na tuto politiku doplatili, to byl velmi krutý vývoj – jakmile zableskla nějaká naděje na lepší zítřky, hned bylo zase hůř. Jen FLN mezitím dělala, jakoby nic nechápala; čas jí ale nahrával, protože Francie postupně plnila všechny její požadavky. Naprosto výstižný byl postřeh jednoho z jejích vůdců, Ajta Ahmada, který řekl: „Situace v Alžírsku, ve Francii i na mezinárodní scéně donutí francouzského vládce konflikt ukončit, v sázce je jeho politika silné a vznešené Francie, ba dokonce na tom závisí samotná budoucnost jeho režimu... Dříve či později si okolnosti vynutí jednání o nezávislosti.“

Francouzi na tuto vyčkávací taktiku reagovali snahou probudit mezi muslimy i Evropany jakousi „třetí sílu“. Tajné služby generála Jacquina se pokusily najít nové spojence a spoléhaly na Azzeddína, zástupce velitele čtvrté wiláje, kterého proto propustily na svobodu. On se však brzy znovu přidal k FLN. Tehdy Fronta provedla rozsáhlou čistku mezi partyzány v horských oblastech, kde viděla samé zrádce. Jedním z těch, kdo byli čištěním pověřeni, byl Sí Sáláh. Jeho úkol jej natolik znechutil, že se za podpory místních vůdců, kteří se přidali na jeho stranu, pokusil získat mír navzdory těm, kteří v tuniském exilu přihlíželi bojům se založenýma rukama a příměří tvrdošíjně odmítali. Po dlouhých vyjednáváních byl v březnu roku 1960 nakonec osobně přijat de Gaullem až v Elysejském paláci. Prezident se ale obával, že pokud přistoupí na částečný mír, ohrozí tím mír konečný, o němž věřil, že není daleko. Sí Sáláh odjížděl s několika vlídnými slovy vstřícnosti, která si pro něj přišla neznámo odkud.

Popis obrázku na str. 116–117: Demonstrace v Micheletově ulici v Alžíru, listopad 1960. Žádné prohlášení od dob „arabského království“ Napoleona III. nevyvolalo takové pozdvižení jako myšlenka vzniku „alžírské republiky“, kterou vyslovil Charles de Gaulle ve

svém projevu ze 4. listopadu 1960. Následné nepokoje ustaly až s odchodem Evropanů ze země.

Stohodinový puč

Dne 20. června se v sálech radnice v Melunu uskutečnilo setkání delegace povstalců, nyní zastupujících Dočasnou vládu Alžírské republiky (Gouvernement provisoire de la République algérienne, GPRA), s osobními vyslanci generála de Gaulla, kteří podle patřičných pokynů nemohli vyhovět požadavkům druhé strany. Z krachu těchto jednání si předseda GPRA Ferhát Abbás vzal ponaučení: „Nezávislost se nedostává darem, získává se silou.“ Prezident páté republiky se naproti tomu nechal slyšet: „Chtěli by si určovat cenu zboží, které nám chtějí prodat. Chtěli by, abychom jim podali ruku... To já neudělám.“ A udělá to, avšak tak dovedně, že si celá Francie, kromě přímých účastníků, bude myslet, že cenu zboží určil on.

Evropané viděli, že násilné akce muslimů sklízí úspěchy, a usoudili, že se musí spojit a dát jasně najevo, že odmítají odejít ze země, kterou přece vybudovali vlastníma rukama. Vznikla tak fronta francouzského Alžírka (FAF), která ihned sesbírala tisíce podpisů. Jejich starosti ovšem nechávaly de Gaulla chladným. V listopadu 1960 mi řekl: „Víte, když je člověk hlavou státu, jakože já jí jsem, nestaví svou politiku na utopiích, ale na faktech. A je faktem, že současný stav věcí, který k letošnímu roku 1960 trvá už sto třicet let, už déle prodlužovat nelze.“

Utopií nepochybně bylo věřit, že Evropané budou ochotni dobrovolně opustit svůj kraj, své mládí, své přátele. Francie měla nyní odsouhlasit právo na sebeurčení Alžírka novou cestou – referendem. Výsledky jsou neoddiskutovatelné: 75 % hlasujících se vyslovilo pro to, aby se „hoši z kontingentu“ vrátili a s „tou nádobou žalu“ už se jednou provždy skoncovalo.

Revolta Evropanů nezůstala jen u slov a brzy vyrazila do ulic – jestliže muslimové dosáhli svých cílů jedině pomocí násilí, pak použitím stejných prostředků dojdeme k podobným výsledkům také.

Takový přístup jakoby nebral v úvahu světové (ani francouzské) mínění, které s povstáním muslimů vesměs sympatizovalo, zatímco to francouzské vyvolávalo takřka všeobecné pohoršení. Poté, co si jejich teror vybral terče i v metropoli (a spletl si oběti jako v případě atentátu na spisovatele a ministra kultury Malrauxe, při němž bylo znetvořeno

děvčátko), přání Francie ukončit nešťastnou válku „jakýmikoli prostředky“ se jen umocnilo.

Kdyby vytyčeným cílem tohoto hnutí byla pouze ochrana francouzských Alžíránů (a ne odstranění de Gaulla, o což se snažilo mnoho vůdců), dosáhlo by metodou pasivní rezistence, usilující o zachování práv, života a majetku obyvatel země, daleko příznivějších výsledků. Bylo by však nejspíš další utopií chtít po horkokrevných Středomořanech v ovzduší, které tehdy panovalo, aby si počínali jako stoupenci Gándhího. Taková utopie by ale aspoň nebyla vražedná.

K vraždám od té doby docházelo denně a všude. V Évianu, městě, kde měly probíhat rozhovory se zástupci FLN, byl v prvních červnových dnech roku 1961 plastickou trhavinou zabit starosta. Jeho smrt nemohla průběh rozhovorů nepoznamenat. Ministr pro alžírské záležitosti Louis Joxe oznámil, že jednání se zúčastní všechna hnutí; FLN, která předpokládala, že bude jediným právoplatným partnerem, přerušila kontakt. Pokračování rozhovorů bylo ještě oddáleno naprosto nečekanou a nejméně pochopitelnou událostí v dějinách alžírské války. V noci z 21. na 22. dubna 1961 se během několika málo hodin zmocnil Alžiru výsadkový cizinecký pluk poté, co zajal generálního delegáta (guvernér už se neříkalo) Jeana Morina a vrchního velitele armády, generála Gambieze. Čtyři generálové – Challe, Zeller, Jouhaud a Salan – veřejně prohlásili, že se chopili moci, „aby Alžírsko zůstalo francouzské“. Jejich vláda netrvala dlouho. Shromažďování jednotek, které nebyly včas informovány, od počátku neprobíhalo dobře – Oran se raději opatrně držel zpátky a město Constantine se sice připojilo, ale jen neochotně. Plán na vyvolání povstání v samotné Paříži byl tak dobře připraven, že jednoho dne propukl příliš brzy a policie díky tomu mohla jeho osnovatele bez velké námahy dopadnout.

De Gaulle znovu sáhl po své oblíbené zbrani – televizi. Zrádcovské generály označil za „spřež penzistů“ a přikázal vojákům, kteří jsou na místě, aby neplnili rozkazy těch velitelů, kteří jsou zapojeni do spiknutí. Tranzistory zvítězily, říkalo se. Před pučisty se začaly kupit problémy – nedostatek zásob, munice i peněz – a Challe byl první, komu došlo, že nezbývá než kapitulovat. Během soudu přiznal, že šanci na úspěch neodhadoval na více než 15 %. Jaký tedy mělo smysl zkoušet nemožné? O několik dní později se vzdal i Zeller. Generálové Salan a Jouhaud se jedné noci vytratili do tmy, přidali k Organizaci tajné armády (OAS) a ujali se jejího vedení. Celý následující rok Alžírsko ronilo jen slzy a krev. Heslo povstalců znělo „kufr nebo rakev“. A první byly rakve, až potom kufrы.

Popis obrázku na str. 118: *Nápisy na zdi v domu v Alžírsku říkájící: „OAS udeří, kde bude chtít!“ Slepá a bezmezná víra ve všemocnost OAS pomáhala až do posledních červnových dnů roku 1962 snášet ty nejtěživější obavy.*

Popis obrázku na str. 119 (nahore): *Čtyři vzpurní generálové opouštějí 26. dubna 1961 sídlo generálního delegáta v Alžíru (zleva Zeller, Jouhaud, Salan a Challe). Po dvaasedmdesáti hodinách ztratili to, co získali za jedinou noc. Challe a Zeller se nechali zajmout, Jouhaud a Salan utekli a přešli do ilegality.*

Popis obrázku na str. 119 (dole): *Zvláštní vydání Organizace tajné armády (OAS) v deníku „L'Écho d'Oran“. Na jaře roku 1962 proniklo komando OAS do tiskárny, odzbrojilo četníky, kteří strážili budovu, a vydalo toto zvláštní vydání, o něž se čtenáři nadšeně přetahovali. Ve spěchu byl text výzvy otištěn převráceně. (Z archivu autora.)*

2 KOMENTÁŘ PŘEKLADU

Vzniku překladu vždy předchází přípravné fáze, kdy překladatel originální text interpretuje a na základě svého rozboru textu volí určitou překladatelskou strategii. Většina českých a slovenských teoretiků překladu rozlišuje třífázový proces překladatelovy práce. Ján Vilikovský uvádí následující tři fáze: 1) recepce a interpretace, 2) formování koncepce, 3) reprodukce překladu (2002, s. 96).

Těmto fázím odpovídají tři části následujícího teoretického komentáře. První část tvoří překladatelská analýza, v níž zohledníme vnětextové a vnitrotextové faktory originálu a určíme jeho stylistické zařazení. Po stanovení překladatelské koncepce pak v poslední části představíme hlavní překladatelské problémy, s nimiž jsme se setkali při reprodukci, a uvedeme jejich konkrétní řešení. Při odkazování na konkrétní pasáže v originálu a překladu používáme zkratky O a P s číslem příslušné strany.

2.1 Překladatelská analýza

Při překladatelské analýze budeme postupovat primárně podle modelu Christiane Nordové popsaném v knize *Text Analysis in Translation* (2005, s. 41–53). Tento model nám umožní určit vnětextové a vnitrotextové faktory komunikační situace, které jsou pro stanovení překladatelské strategie zásadní. Při funkční charakteristice využijeme klasifikaci textových funkcí od Romana Jakobsona (1995, s. 73–85.). Text budeme také charakterizovat po stránce stylistické, při čemž se budeme opírat zejména o terminologii a přístupy vycházející z knih *Stylistika současné češtiny* od Marie Čechové (1997) a jiných českých prací.¹

2.1.1 Vnětextové faktory

Mezi vnětextové faktory Nordová zahrnuje autora a vysílatele textu, záměr vysílatele, adresáta, místo, médium, čas, motiv komunikace a textové funkce. Tyto faktory (a platí to rovněž pro faktory vnitrotextové) jsou vzájemně provázané. Při interpretaci textu se jednotlivé faktory vyjevují postupně, často při ní dochází k přehodnocování předchozích

¹ Zejména MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika pro žurnalisty*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 289 s. *Žurnalistika a komunikace*. ISBN 978-80-247-2979-4.; a

závěrů a proto je správná charakteristika každého faktoru vždy závislá na kontextu těch ostatních.

2.1.1.1 Vysílatel a autor

Vysílatel textu, jak uvádí Christiane Nordová (2005, s. 47–48), nemusí být totožný s autorem. Tak je tomu např. v případě, kdy autor textu není uveden, protože zastupuje nějakou instituci, jejíž záměr a myšlenky tlumočí. To není případ našeho textu, pod nímž je podepsán Pierre Laffont, který čtenáři představuje komunikát, jehož je autorem i primárním vysílatelem.

Pierre Laffont byl francouzský novinář a politik. Podle údajů z knihy i sporých informací na internetu se narodil roku 1913 v Marseille, pocházel však ze staré oranské rodiny. Jeden z jeho předků v Oranu založil francouzsky psaný deník s názvem *L'Écho d'Oran*, jehož byl Pierre Laffont dlouholetým ředitelem až do jeho znárodnění v roce 1963. V období let 1958–1961, kdy navíc působil jako poslanec, pocházejí také jeho dva rozhovory s Charlesem de Gaullem, které publikoval v *L'Écho d'Oran* a o kterých se zmiňuje i v našem textu. Události, o kterých píše v posledních kapitolách knihy *L'Algérie des Français*, tedy sám zažil a byl jejich přímým účastníkem. Subjektivní prvky přítomné v textu jsou dané právě těmito skutečnostmi. Novinářská profese se výrazně projevuje ve stylu autora i v členění textu.

Před zmíněnou knihou napsal Pierre Laffont o koloniální historii Alžírsku a alžírské válce další dvě knihy: Jeho první, *L'Expiation*, vydaná v nakladatelství Plon r. 1968, popisuje poslední léta francouzské přítomnosti v Alžírsku. Druhá v pořadí má širší záběr a nazývá se *Histoire de la France en Algérie* (Plon, 1980). Autor zemřel v roce 1993.

2.1.1.2 Médium, místo a čas

Kniha *L'Algérie des Français* byla poprvé vydána nakladatelstvím Bordas v Paříži roku 1981. Náš úryvek pochází z 3. vydání této knihy, které připravilo nakladatelství *du Layeur* a vyšlo roku 2003. *Éditions du Layeur* je nakladatelství specializující se mimo jiné na vydávání knih o současné hudbě a novodobé historii, zvláště pak o období koloniálních říší. Sídli v Paříži.

Fakt, že kniha vyšla ve Francii, souvisí se čtenářstvím, kterému je určena, o tom více níže. Od posledních událostí, které publikace popisuje, dělí její první vydání roku 1981 skoro dvě desetiletí, lze tedy prohlásit, že autor o těchto událostech informuje s časovým

odstupem a jistým nadhledem. Čas, který uplynul od tohoto prvního vydání do data vydání třetího či data pořízení překladu, však neměl na překladatelovu práci vliv.

2.1.1.3 Záměr, motiv a funkce

Záměrem vysilatele je především informovat o zásadních událostech v dějinách francouzské přítomnosti v Alžírsku a nabídnout tak komplexní pohled na události, do nichž byl osobně zapojen. Je proto pravděpodobné, že motivem, který autora přiměl k sepsání knihy, byla autorova potřeba podat s odstupem času svědectví o lidech a zemi, které důvěrně znal a k nimž ho pojilo citové pouto. To je patrné zejména v silně subjektivizovaném závěru knihy, kdy autor bilancuje a vyslovuje svůj pohled na koloniální historii země:

„On noircit l'époque coloniale auprès de la jeunesse parce que la colonisation est trop récente pour ne pas être aujourd'hui démodée. Mais il suffit d'écouter les sages, comme les présidents Senghor, Houphouët-Boigny et, il y a peu, Ferhat Abbas lui-même : « La France m'a tout apporté », pour savoir que la mission française outre-mer, bien qu'insuffisante, incomplète, inachevée, était quand même la plus réussite qu'ait connue la colonisation. Un jour prochain ; le procès de l'Algérie des Français fera place enfin au bilan : il sera éloquent.“ (str. 124)

Je ovšem nesporné, že se v knize autor snažil o objektivní historický přístup. Subjektivními úvahami nezakresluje historická fakta, jež hodnotí kriticky ke všem dějinným aktérům.

Objektivnějším motivem také mohla být zakázka vydavatelství, které se na historickou literaturu o kolonialismu zaměřuje. Protože však přesný motiv komunikace, kterým může být např. významné dějinné výročí či jiná podobná příležitost, není v tomto případě explicitně vyjádřen, není pro naši překladatelskou analýzu relevantní po něm pátrat.

S hlavním záměrem autora – informovat – souvisí dominantní textová funkce vybraného textu, kterou je funkce **referenční**. Z dalších funkcí, kterých Roman Jakobson ve svém díle *Lingvistika a poetika* (1995, s. 73–85) celkem definuje šest (kromě referenční je to funkce fatická, konativní, expresivní, poetická a metajazyková), se v textu často vyskytuje také funkce **expresivní**, vnášející do textu postoj buď autorův, nebo jiných citovaných mluvčích v řeči přímé nebo smíšené. Uplatňuje se hlavně v hodnotících pasážích (*„Le vrai héros militaire d'Alger est Jacques Massu.“* O: 107; *„la solution la plus française ridiculement affublée du nom de francisation“*, O: 112; apod.) a ve větách zakončených vykřičníkem zdůrazňujícím překvapivost nebo závažnost popisované

skutečnosti („*Le soulèvement n'a qu'un an d'existence et il intervient déjà dans l'organisation du pays !*“ O: 102; „*Les troupes du F.L.N., à bout de souffle, se reconstituent et augmentent leurs exactions ce qui pousse De Gaulle à considérablement hâter le processus de l'indépendance !*“ O: 115). Tato funkce je dále obsažena v některých citově zabarvených výrazech („*une Chambre ébranlée*“ O: 109; *la phrase géniale*, O: 110; *camouflet*, O: 115; „*quarteron*“ O: 119; viz oddíl 3.1.2.3.). Expresivitu do textu také vnáší poměrně častá ironie („*Aux termes d'un scénario si compliqué qu'il ne trompe personne, /.../*“ O: 103; „*Les autres seront tués /.../ par les soins d'une police fort peu secrète.*“ O: 101). **Konativní** funkce, orientovaná na adresáta, se v textu objevuje explicitně zejména v řečnických otázkách, které se přímo obrací na čtenáře s cílem zapojit jej do děje a vyvolat v něm určité pocity, úvahy či ho přesvědčit o nějakém postoji („*Est-il étonnant de constater que les populations, qu'elles soient européennes ou musulmanes, préfèrent la paix à la guerre ?*“ O: 109), zároveň také zajišťují kontakt se čtenářem, je zde tudíž nepřímou přítomná rovněž funkce **fatická**. Okrajově se v textu objevuje také funkce **poetická**, kterou zastupují nejrůznější obrazná pojmenování jako metafory, personifikace, přirovnání apod. Sporadicky se zde nachází **metajazyková** funkce, a to ve vysvětlivkách zkratk politikých stran, hnutí apod.

2.1.1.4 Adresát

Text je určen především vzdělanému člověku se zájmem o francouzskou a alžírskou historii, o dějiny dekolonizace apod.; nejedná se však o historickou studii určenou pro odborníky. Kniha není ani příliš podrobná, ani příliš rozsáhlá, autor se snaží o čtivý a poutavý výklad, což knihu činí přístupnou poměrně širokému čtenářstvu. Jak vyplývá již z místa vydání, primární cílovou skupinou jsou Francouzi či příslušníci francouzského kulturního prostředí, neboť autor na řadě míst předpokládá znalost určitých kulturních a historických souvislostí, jež jsou v některých pasážích klíčovým prvkem koherence textu a jejich neznalost by značně ztížila srozumitelnost některých pasáží. Presupozice související se znalostí francouzských a jiných reálií podrobněji rozebereme níže, konkrétním příkladům řešení tohoto jevu se budeme věnovat v kapitole o překladatelských problémech.

2.1.2 Vnitrotextové faktory

2.1.2.1 Téma, obsah a presupozice adresáta

Rámcovým tématem knihy *L'Algérie des Français* je historie Alžírsko pod francouzskou nadvládou počínaje zahájením kolonizace země v roce 1830 a konče vyhlášením nezávislosti roku 1962, které znamenalo masivní exodus Evropanů ze země. Ve středu zájmu autora se nachází otázka soužití dvou rozdílných skupin obyvatelstva, a sice domorodého (muslimského a židovského) a nepůvodního evropského, které se v zemi průběžně usazovalo. Obsahem vybraného úryvku je pak výklad hlavních událostí alžírské války za nezávislost, která vypukla roku 1954 povstáním domorodého muslimského obyvatelstva Alžírsko. Výklad se zaměřuje na hlavní události války a zásadní zvraty ve vývoji vztahu mezi dvěma zmíněnými komunitami s nerovným společenským postavením.

Důležitým faktorem naší analýzy jsou presupozice. Kromě základního přehledu v oblasti historie 20. století (u čtenáře se předpokládá, že ví, kdo je Burgíba, Násir nebo Gándhí), geografie, vojenství a politologie se očekává, že je čtenář obeznámen s francouzskými reáliemi. Zpracovávaná látka je vázaná na specifické kulturní prostředí a presupozice z toho plynoucí se v textu projevují velmi výrazně. Ačkoli se autor většinou snaží uvádět kontext a představovat historické osobnosti a místa, o nichž je řeč, v některých případech tak nečiní, neboť se může spolehnout na jejich notorickou známost ve francouzském kulturním povědomí. Je tomu tak např. u osob jako Albert Camus, Maurice Clavel, André Malraux, François Mitterrand nebo Charles de Gaulle, který je při první zmínce nazván pouze „l'homme du 18 juin 1940“ (O: 107), což je ve Francii zavedené přízvisko, které naráží na jeho slavný londýnský rozhlasový projev z počátku druhé světové války. Při překladu je třeba mít na paměti, že znalost těchto a jiných reálií není u českého čtenáře samozřejmá.

V textu se vyskytují také reálie alžírské, spojené s arabsko-islámskou kulturou. I v tomto případě se domníváme, že presupozice francouzského a českého čtenáře nejsou stejné a proto jsme při jejich převodu byli rovněž opatrní (viz oddíl . 3.3.1.2)

2.1.2.2 Členění textu a grafika

Celá kniha sestává ze 14 kapitol, překládaný úryvek představuje tři z nich, vybrané ze závěru knihy. Každá ze tří kapitol nese vlastní název a věnuje se určité etapě války za nezávislost – kapitola 11 pojednává o počátcích povstání, dvanáctá o pádu čtvrté

francouzské republiky a nástup de Gaulla a 13. kapitola popisuje obrat v podobě uplatňování politiky sebeurčení a proces směřující k nezávislosti Alžírsko. Tyto kapitoly jsou dále rozčleněny na kratší oddíly, jejichž názvy jsou uvedeny vedle hlavního sloupce textu na levém okraji stránky. Titulky kapitol a oddílů čtenáři značně usnadňují orientaci v textu.

Hlavní text téměř na každé stránce ilustrují černobílé dobové fotografie, karikatury, ukázky z novin apod., které tvoří důležitou doprovodnou složku textu. Přispívají k záživnosti výkladu a podtrhují autenticitu a věrohodnost podávaných informací. Vedle dokumentární hodnoty do textu vnášejí také prvek expresivity, emocionality (např. fotografie na str. 124 zobrazující plačícího muže na lodi odplouvající z Alžírsko z r. 1962).

Krátké popisky k obrázkům a fotografiím hlavní text doplňují o nejrozličnější historické detaily, zajímavosti či úvahy. Jsou vytištěné kurzívou a umístěné vždy buď na vnějším nebo vnitřním okraji stránky mimo hlavní sloupec textu. Do přeloženého textu z technických důvodů obrázky nevkládáme a překlad popisků k nim uvádíme lineárně s textem.

2.1.2.3 Lexikum

Kromě specifické slovní zásoby, která je spojena s kulturním prostředím Francie a Alžírsko (vyskytují se přejaté cizí výrazy z arabštiny, např.: *fellahs*, O: 101; *aman*, O: 110; *djellaba*, O: 112; *willaya*, O: 116) je pochopitelné, že text s válečnou tematikou obsahuje také velké množství termínů **vojenských**: *les effectifs militaires* (O: 101), *contingent* (O: 102), *relève des unités* (O: 104), *ravitaillement en munition* (tamtéž), *poste militaire* (O: 105), *bazooka* (O: 107), *command-car* (O: 108), *P.C.* = poste de commandement, O: 112; *Régiment étranger de parachutistes* (O: 119); včetně armádních hodností jako *lieutenant des parachutistes* (O: 108), *colonel* (O: 112), *général de brigade* (O: 113).

Druhou nejčastější skupinou jsou termíny z oblasti **politiky** (*président du Conseil*, O: 99; *l'intégration* O: 100; *voter une motion* O: 102; *intronisation*, O: 110; *chef de l'État*, tamtéž; *l'autodétermination* O: 112; zkratky politických hnutí: *F.L.N.*, *S.F.I.O.*, aj.). Vyskytují se také termíny právní z oblasti **trestního práva** (*détenu de droit commun*, O: 103; *mise en liberté provisoire*, O: 115; aj.) a **mezinárodního práva** (*droit de suite*, O: 105; „*comission des bons offices*“, O: 105; viz oddíl 2.3.1.3). Vedle termínů se hojně vyskytují vlastní jména osob, toponyma, názvy politických institucí či budov, názvy novin apod. Koncentrace termínů však vzhledem k rozsahu textu není příliš vysoká, je patrná

snaha jimi text příliš nezatěžovat. Oproti odborným historickým pojednáním s touto tematikou se zde ku příkladu nevyskytuje řada historických termínů běžně spojovaných s alžírskou válkou jako „la Toussaint rouge“, „bataille d’Alger“, „pieds-noirs“, „harkis“, které autor buď neuvádí vůbec, nebo je z různých důvodů upřednostňuje nazývat opisně.

Jazyk textu využívá především standardní a neutrální výrazivo, nicméně na několika místech je ozvláštněn expresivním či hovorovým výrazem, převážně sice v přímé řeči citovaných osob (*“Nous sommes les champions du monde des médailles et des coups de pied dans le cul.”* O: 103), ale nejen tam (*„on cueille cinq dirigeants“*, O: 102; *„la gaffe d’un « officier général /.../ »“*, O: 112). Lexikum z vyššího rejstříku jazyka však zřetelně převažuje a můžeme říci, že ve volbě výrazů se nepochybně odráží vzdělání, profese i věk autora.

2.1.2.4 Morfologie a syntax

Výrazným rysem originálu je užití slovesného času, v němž je napsána převážná část Pro daný typ textu je ve francouzštině běžné užívání tzv. prézentu historického, který text aktualizuje a oživuje, a proto je vhodným prostředkem právě dějepisných výkladů. S ním souvisí i užití budoucího času, jímž autor anticipuje některé události. V přítomném čase je psána převážná většina textu, méně časté je využití minulých časů jako hlavního času věty. To se omezuje na místa, v nichž autor z hlavní dějové linie svého výkladu odbočuje či vysvětluje vedlejší souvislosti:

Curieusement le père de la lutte contre la France, Messali Hadj, était absent le 1er novembre 1954. Ce sont des adhérents de son mouvement qui ont organisé la rébellion, mais des adhérents ayant rompu avec lui parce qu’il se refusait à passer à l’action directe et au soulèvement armé. (O: 100)

Z hlediska syntaktického se v textu uplatňuje vyjadřování typické pro francouzský odborný text – častá jsou souvětí, vsuvky, polovětné konstrukce v podobě participiálních, gerundiálních a infinitivních vazeb, které text značně kondenzují. Mezi souvětími převažují spíše ta málo rozvitá, mimo jiné také díky zmíněným vazbám a nejrozličnějším odděleným doplňkovým a přístavkovým konstrukcím. Na následujícím příkladě ilustrujeme příklad kondenzovaného souvětí s participiální vazbou tvořenou přičestím přítomným a s účelovou infinitivní vazbou:

Il y a ceux qui, redoutant la faiblesse et l’instabilité du régime, veulent un pouvoir fort pour mettre à la tête d’un état rénové l’homme du 18 juin 1940. (O: 107)

Tyto vazby jsou častým stylistickým prostředkem francouzských psaných projevů, ve kterých jsou znakem spíše vytříbeného stylu, jejich převod do češtiny však může být problematický a budeme se mu samostatně věnovat v oddíle .

Celkově se syntax jeví jako přehledná. Jednoduché a krátké věty jsou užívány jako dynamizační prvek ve vyprávěcích pasážích, ve kterých autor zmiňuje nové události a zvraty ve vývoji situace, případně kdekoli tam, kde autor cítí potřebu zdůraznit dramatickост dějinného výkladu.

V některých popiscích k obrázkům nacházíme též jmenné věty bez určitého slovesného tvaru : „*Ben Bella arrêté, 1956.*“ (O: 103); „*Combattants du F.L.N., retranchés dans les montagnes de la région de Constantine, en août 1957.*“ (O: 104).

Z hlediska textové syntaxe se ještě krátce zmíníme o koherenci a koheznosti textu. Pierre Laffont nepostupuje v dějinném přehledu vždy přísně chronologicky, často je pro něj typická elipsovitost a zkratkovitost, některé události jsou vynechány nebo jen naznačeny. Např. v jedné pasáži se v novinovém rozhovoru z r. 1960 generál Massu zmiňuje o „prezidentu de Gaullovi“, přestože dosud byl titulován pouze jako „général de Gaulle“. Fakt, že se stal prezidentem, se tímto dovídáme úplně poprvé a z textu tato významná událost vyplývá pouze implicitně.

Vyprávěný sled událostí je mnohdy prokládán úvahami a jinými odbočkami, přesto však drží logicky pohromadě. Soudržnosti textu autor dosahuje užíváním standardních kohezních odkazů a různých konektorů. V této souvislosti je ovšem nezbytné upozornit na fakt (v našem textu dobře patrný), že francouzština kohezi lexikálně vyjadřuje daleko méně než čeština, logické konektory (spojky apod.) často nemusí být explicitně vyjádřeny (o tom více v oddílu 2.3.3).

2.1.3 Stylistická charakteristika textu

Z hlediska české stylistiky můžeme překládaný text zařadit do sféry **populárně naučné** literatury, spadající do kategorie funkčního stylu **odborného**. Můžeme jej charakterizovat jako popularizační historické pojednání. Zároveň text vykazuje výrazné publicistické a esejistické vlastnosti, které si blíže charakterizujeme níže.

Nejčastějším slohovým postupem je postup výkladový, který má převážně formu vyprávění, nejedná se však o subjektivní vyprávěcí postup jako takový, neboť cílem je většinou objektivní popis událostí v rámci dějepisného výkladu. Víme-li ovšem, že autor

některé události sám prožil, je pravděpodobné, že se v mnoha případech jedná i o subjektivní vyprávění toho, co autor v té době zažil, viděl či slyšel. Oba postupy se tudíž v textu navzájem prolínají. Dále lze najít nemálo příkladů postupu, který je těsně spjat s postupem výkladovým, a sice postupu úvahového, jehož pomocí Laffont představuje své myšlenky a hodnocení. Popisný postup se uplatňuje velice okrajově v popiscích obrázků.

Z výrazně **publicistických** prvků nalezneme v originále výskyt obrazných vyjádření, často automatizovaných („*vedettes de l'actualité*“, O: 99; „*/.../ les nations devenues indépendantes tomberont plus facilement dans leur orbite*“, O: 100; „*Ces deux hommes vont /.../ porter à la rébellion des coups fort rudes*“, O: 110; „*les déclarations /.../ sont lénifiantes*“, O: 99). Častým obrazným prostředkem je personifikace („*Jamais l'Algérie française n'aura été aussi vivante que dans sa marche à la mort*“, O: 101; „*L'angoisse saisit la population...*“, O: 103; „*Oran reste sur une prudente réserve alors que Constantine rejoint le mouvement sans enthousiasme*“, O: 119). Četný je výskyt i jiných obrazných vyjádření a frazémů typických pro publicistický jazyk:

„*Guy Mollet avait plusieurs fers au feu. Mais l'affaire tourne court : les parachutistes qui ont vu la victoire au bout de leur fusil rendent les “politiques” responsables d'une nouvelle défaite...*“ (O: 103)

S publicistickými texty sdílí Laffontovo pojednání řadu dalších společných rysů. Jedním z nich je samotné členění textu, doprovodná grafika a titulky, které jsou heslovité, symbolické a někdy metaforické („*coup de tonnerre*“, O: 99; „*la rébellion décapitée*“, O: 102). Přítomné jsou kontaktové prostředky, v našem případě jsou to především řečnické otázky, což je často využívaný prostředek popularizační literatury, psané publicistiky i esejistiky. Kromě kontaktové funkce mohou vyjadřovat např. námitku nebo výtku („*S'il tint parole pour les premiers, peut-on dire qu'il en a été de même pour les autres ?*“ O: 113).

Jedním z nejvýraznějších publicistických rysů předlohy je, domníváme se, její intertextovost. Tou rozumíme reprodukci jiných textů a výroků, využívání citátů a parémií („*La révolution dévore toujours ses enfants*.“ O: 101) a zejména uplatňování přímých citací. Pierre Laffont v průběhu celého výkladu ilustruje události výroky tehdejších osobností, úryvky z tisku, apod. S tímto jevem souvisí také velmi časté užívání uvozovek v textu.

2.2 Překladatelská koncepce

Při formování koncepce překladu vycházíme z překladatelské analýzy, popsané v předchozích oddílech. S přihlédnutím ke všem faktorům je nezbytné si utvořit představu o záměru autora a funkcích textu, které musí být respektovány. Protože se jedná o text populárně naučný, jehož dominantní funkcí je funkce referenční a jehož hlavní záměr je informovat o určité historické epoše, musí překladatel nejvíce ze všeho zachovat jeho pojmovou a faktickou správnost. Při volbě všech překladatelských řešení tedy budeme nuceni přihlížet k historické skutečnosti, neboť k jejímu zkreslení nesmí při převodu dojít.

Aby vznikl adekvátní překlad, je dále nutné pokusit se reprodukovat i stylistická specifika originálu a snažit se dosáhnout stejného účinku, jaký vyvolává předloha. Pamatujeme při tom na český úzus a konvence v psaní populárně naučných textů. Při převodu hledíme na to, aby byl překlad stejně plynulý, čtivý a přehledný, jako je originál. Příjemcem výsledného sdělení má být na základě fiktivního zadání práce český čtenář, pro kterého se snažíme text zpřístupnit a vyrovnávat případné rozdíly v presupozicích.

Při práci s termíny, specifickými reáliemi i při volbě transkripce arabských jmen přihlížíme jak k dostupné české odborné literatuře (původní i překladové), tak i k literatuře popularizační. Co se týče alžírských reálií, vycházíme především z odborných prací českých arabistů prof. Eduarda Gombára a doktora Zdeňka Beránka. Ve srovnání se zahraniční produkcí vyšlo obecně o alžírské koloniální historii v češtině velmi málo prací. Konkrétně o alžírské válce zatím vyšla pouze jediná překladová monografie, a tou je dvoudílná publikace *Špinavá válka: Alžírsko 1954-1962* od Andrese Lutze (2014). Z populárně naučných publikací vyšla roku 2011 v nakladatelství EPOCHY kniha *Povstalci, vlastenci, pučisté a de Gaulle: drama alžírské války 1954-1962* od českého diplomata, publicisty a překladatele Ivana Brože.

V případě pochybností o správném porozumění zdrojového textu jsme se rovněž radily s rodilými mluvčími.

2.3 Vybrané překladatelské problémy a řešení

2.3.1 Problémy převážně lexikální

2.3.1.1 Transkripce

V textu se objevují vlastní jména a geografické názvy pocházející z nelatinkových jazyků, které je třeba v českém textu transkribovat. V případě převládající arabštiny však neexistuje jednotný způsob přepisu, a to ani v odborné arabistické literatuře. Problematicčnost přepisu z arabštiny je daná mj. fonetickou odlišností arabštiny a češtiny a jazykovou rozrůzněností arabských dialektů. O jménech alžírských a tuniských to platí dvojnásob, neboť jejich lokální výslovnost se od spisovné (standardní) arabštiny nezřídka podstatně liší a situaci navíc komplikuje existující francouzský přepis běžně používaný např. v psaných médiích.

Možných postupů je několik, přístupy se zpravidla pohybují mezi dvěma krajními řešeními – na jedné straně stojí volba jednotné transkripce na základě spisovné arabštiny bez ohledu na lokální specifika, na straně druhé se pak nabízí převzít francouzský přepis, tzn. netranskribovat vůbec. Obě tato řešení považujeme v případě našeho textu za nevhodná. Domníváme se, že s ohledem na adresáta a funkci textu je důležité, aby čtenář byl schopný jméno přečíst a aby se zároveň příliš nevzdalovalo jazykové realitě. Jak moc se liší francouzský přepis (který sice reflektuje lokální specifika, ale výslovnost přirozeně přizpůsobuje fonetické výbavě francouzštiny) a výslovnost spisovné podoby jména můžeme názorně ukázat na dvou jménech. Jméno jednoho z historických vůdců alžírského povstání, které ve francouzštině zní Mohamed Larbi Ben M'hidi, by ve standardní arabštině znělo Muḥammad al-ʿArabī bin Mahīdī; tuniský prezident Habib Bourguiba je pak původně al-Ḥabīb Abū Raqība (*q* označuje uvulární explozivu, kterou ve zjednodušeném fonetickém přepise nahrazujeme písmenem *k*).

Po prostudování dostupné české literatury jsme zjistili, že v transkripci daných jmen existuje velká rozkolísanost a převážná většina z nich, pokud se rozhodla pro českou transkripci, se dopouští drobných chyb. Často se vedle sebe objevují oba přístupy, kdy se některá jména ponechávají ve francouzském přepise, jiná se přizpůsobují spisovné arabštině (Gombár: 2007), nebo se pouze přejímá francouzský přepis (Beránek: 2007; Lutz: 2014). V některých publikacích panuje značná libovůle, Ivan Brož (2011) např. kombinuje oba přístupy – používá nepřesného a nejednotného přepisu (Chidder/Chider,

Hosin/Husajn Ajt Ahmad, Belkacem Krím/Krim, Mourad Didouche, aj.). Jednotný český přepis zvolili jen překladatelky *Dějiny Francie* (Ferro, Lenderová: 2006), v knize se ovšem vyskytuje jen malý počet arabských jmen, která se objevují v našem textu.

Nakonec jsme se tedy rozhodli vypracovat vlastní metodu transkripce. S ohledem na adresáta a funkci textu jsme zvolili podobně kompromisní postup jako Zdeněk Beránek v knize *Alžírsko: krize devadesátých let* (2013), ovšem ani jeho přepisu jsme se nadrželi důsledně, protože místy se jeho řešení vzdálilo skutečné výslovnosti (Rábiš Bitát, Larbí ben Mahdí – naše řešení viz tabulka níže). Naším cílem bylo, aby jméno bylo snadno vyslovitelné pro českého čtenáře, zároveň se příliš nevzdalovalo jazykové realitě a bylo možné jej rozpoznat i v jiných textech. Vycházeli jsme při tom z vlastních znalostí arabštiny i z konzultací s rodilým Alžířanem. V případech, kde byl možný dvojí zápis (např. kolísání krátkých samohlásek a/e, e/i, zdvojené souhlásky), jsme zvolili variantu bližší francouzskému přepisu. Pouze u známých a rozšířených arabských jmen jsme se přiklonili k přepisu na základě spisovné arabštiny, v souladu s českým územ (Ahmed → Ahmad, Krim → Karím). Náš postup shrnuje následující tabulka:

francouzská podoba jména	arabský originál	český přepis
Ait Ahmed	أيت أحمد	Ajt Ahmad
Azzedine	عز الدين	Azzeddín
Ben Bella	بن بلة	Ben Bella
Ben Boulaïd	بن بولعيد	Ben Búlaíd
Boudiaf	بوضياف	Búdiáf
Didouche Mourad	ديدوش مراد	Dídúš Murád
Ferhat Abbas	فرحات عباس	Ferhát Abbás
Habib Bourguiba	الحبيب بورقيبة	Habíb Burgíba
Khider	خيضر	Chídar
Krim Belkacem	كريم بلقاسم	Karím Belkássem
Larbi Ben M'Hidi	العربي بن مهيدي	Larbí Ben Mhídí
Messali Hadj	مصالي الحاج	Mesálí Hádž
Rabah Bitat	رابح بيطاط	Rábah Bítát
Si Salah	سي صالح	Sí Sálah

2.3.1.2 Réalie

V textu se poměrně často objevují nejrůznější **francouzské a alžírské réalie** v podobě historických, zeměpisných a kulturních odkazů. V tomto oddíle se zaměříme na ty, jejichž převod byl z nějakého důvodu problematický.

Při překladu nebylo možné se vyhnout explicitacím a vysvětlivkám, přestože jsme se snažili jimi text příliš nezatěžovat. Originální text je psán Francouzem a je určen francouzskému čtenáři, jemuž jsou některé skutečnosti dobře známé a není třeba je pro něj v textu zmiňovat. To neplatí o českém čtenáři, pro kterého jsme museli často explicitovat. Proto jsme např. při první zmínce o čtvrté republice (O: 101) uvedli „*francouzská čtvrtá republika*“ (P: 8). Na stejném místě jsme ze stejného důvodu ke zdroji obrázku („*Bibliothèque nationale, Paris*“) doplnili celý název instituce: „*Francouzská národní knihovna, Paříž*“ (P: 8).

Jiným případem jsou známé francouzské osobnosti. I když českému čtenáři mnoho z nich jistě není neznámých, považovali jsme za vhodné u některých přidat vnitřní vysvětlivku. Učinili jsme tak na následujících místech:

„*Il s'agit de François Mitterrand.*“ (O: 99)

„*Slova patří Françoisi Mitterrandovi, budoucímu prezidentovi.*“ (P: 7)

„[...] *mettre à la tête d'un État rénové l'homme du 18 juin 1940.*“ (O: 107)

„[...] do čela obnoveného státu dosadit „muže 18. července 1940“, *Charlese de Gaulla.*“ (P: 13)

„*Et quand cette terreur choisira ses cibles en métropole (et se trompera de victime, comme dans l'attentat contre Malraux qui défigure une petite fille), [...]*“ (O: 117)

„*Poté, co si jejich teror vybral terče i v metropoli (a spletl si oběti jako v případě atentátu na spisovatele a ministra kultury Malrauxe, při němž bylo znetvořeno děvčátko), [...]*“ (P: 20)

„Překladatelský oříšek“ představovala pasáž, v níž se vyskytla silně kulturně vázaná slovní hříčka: „*Les élections de la fin de l'année 1958 avaient apportée à la Chambre une telle majorité en faveur de l'Algérie française (« la Chambre bleu outre-mer », avait dit Maurice Clavel), que toute réticence était oubliée.*“ Výraz *bleu outre-mer* označuje ultramarín, tedy odstín modré barvy, který už svým názvem evokuje zámořské kolonie, odkud se dovážel (*oultre-mer* = zámoří). Modrá barva zde symbolizuje pravicové, konzervativní strany, které podporovaly zachování Alžírsko uvnitř Francie. Hříčka založená na takových asociacích je do češtiny nepřevoditelná, protože slovo „ultramarín“,

kterému se česky odborně říká také „pařížská modř“, v češtině žádné koloniální asociace pochopitelně nevyvolává. Samotný Maurice Clavel je pro českého čtenáře vlastně neznámý, neboť jeho dílo v českém překladu nevyšlo. Proto by si jeho poznámka o „koloniálně modré sněmovně“ vyžadovala rozsáhlou vysvětlivku (např. „spisovatel a novinář Maurice Clavel tehdy napsal, že se sněmovna zbarvila do ultramarínu, tedy „zámořské modři““), ta by však nejen neobsahovala slovní hříčku, ale navíc by text zbytečně zatěžovala a celá závorka by se tak stala bezpředmětnou. Z hlediska funkčně ekvivalentního překladu se proto jako nejrozumnější řešení jeví poněkud krajní možnost závorku vypustit. Takový zásah by v praxi nejspíš bylo třeba konzultovat s nakladatelem, domníváme se ale, že vzhledem k tomu, že vynechání závorky překlad nikterak informačně neochuzuje, můžeme si jej výjimečně dovolit.

Kromě francouzských reálií se v originálu v menší míře vyskytují také reálie spojené s kulturou arabsko-islámského světa. Jedná se o následující výrazy: *fellahs* (muslimští rolníci, O: 101), *aman* (udělení milosti, O: 110), *djellaba* (typ dlouhého svrchního oděvu s dlouhými rukávy, O: 112); *willaya* (administrativní jednotka osmanského původu, O:116). Přestože se znalostí těchto výrazů můžeme daleko spíše počítat u francouzského čtenáře než u českého, je většina z nich relativně běžná také v české překladové beletrii i odborné literatuře, většinou jsme se tudíž rozhodli je jako exotizující prvek v překladu zachovat. Slovník spisovné češtiny např. zná výraz *feláh*, my jej však píšeme v souladu s arabistickou literaturou jako *felláh*, což více odráží jazyk původu. Naopak u slova *willaya* se domníváme, že zdvojené „l“ je ve francouzském originále chybně, protože nemá oporu v arabštině – převádíme tedy jako *wilája*. České slovníky a encyklopedie uvádějí termín tureckého původu *vilájet*, ten je ale příliš historicky vázaný. Jen v jednom případě jsme z důvodu srozumitelnosti museli cizí, arabský výraz nahradit obecnějším českým a lehce explicitovat:

„De Gaulle a bien essayé de faire cesser les combats en proposant l'aman de ceux qui se battent, [...]“ (O: 110)

De Gaulle měl snahu ukončit boje tím, že muslimským bojovníkům nabídl milost, [...]“ (P: 16)

Vnitřní vysvětlivky jsme se rozhodli přidat i k názvu staré čtvrti v Alžíru, zvané Kasba (v populárně naučné literatuře někdy nesprávně označované jako Kazba). Motivací pro ni byly rovněž odlišné presupozice. Výraz *la casbah* ve francouzštině vyvolává určitou

představu, český čtenář by ale bez jakékoli vysvětlivky mohl být zmaten, o jaké místo se jedná. Rozsáhlejší vysvětlivka je zde pro pochopení kontextu namístě:

„*Cette décision va permettre de nettoyer toute la Casbah et d'anéantir l'organisation révolutionnaire.*“
(O: 103)

„*Toto rozhodnutí pomohlo vyčistit spleť uličky Kasby, staré arabsko-berberské čtvrti v Alžíru, a zpřetrhat revoluční síť.*“ (P:12)

Další problematickou oblastí se pro překlad ukázala být zejména alžírská **toponyma**. Vzhledem k nejednotné transkripci v odborné literatuře jsme se české podoby jmen alžírských (případně tuniských) měst a oblastí snažili ověřit v českých názvoslovných seznamech a atlasech. *Index českých exonym* vydaný Českým úřadem zeměměřickým a katastrálním² obsahuje jediné české exonymum, a to pro hlavní město Alžír. Oficiální atlasy vesměs uvádějí fonetický přepis oficiálních názvů měst: Oran → *Wahrān*; Constantine → *al-Qusanṭīna*. Úzus však v případě těchto dvou měst v české odborné literatuře velí držet se francouzských názvů. U ostatních místních jmen jsme ale podobně jako u vlastních jmen osob volili transkripci z arabštiny. Pro místní jména, jejichž součástí jsou obecná slova (*sāqīja* – vodní kolo, *wādī* – údolí), jsme v souladu s územ v arabistické literatuře volili variantu bližší standardní výslovnosti: *Sakiet-Sidi-Youssef* (O: 105) → *Sákijat Sídí Júsuf* (P: 12), stejně tak *Oued Zenati* (O: 101) jsme převedli jako *Wádí Zenátí* (P: 9). Váhali jsme, zda u francouzských koloniálních názvů uvádět i současný název města (*Philippeville* – Skikda, *Bône* – Annába). Autor současná jména neuváděl, proto jsme je nedoplňovali, tuto možnost by ale bylo případně možné konzultovat s nakladatelem. Oblastní jména *Oranie* a *Kabylie* jsme převáděli jako Oransko a Kabylsko – ačkoli se varianty *Kabylie/Kabylie* v literatuře vyskytují přibližně stejně často jako Kabylsko, v češtině koncovku *-sko* považujeme za jazykově správnější.

Zdánlivě neproblematický je převod měst z cizích jazyků psaných latinkou. Původní podoba jména pro francouzský vojenský tábor ve Vietnamu, francouzsky běžně psaný jako

² BERÁNEK, Tomáš a kol. *Index českých exonym: standardizované podoby, varianty* = *List of Czech exonyms: standardized forms, variants*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Český úřad zeměměřický a katastrální, 2011. 133 s. Geografické názvoslovné seznamy OSN - ČR. ISBN 978-80-86918-64-8.

Điên Biên Phu, však v češtině podléhá jinému úzu. Jak jsme se přesvědčili v odborné literatuře, neužívá se ani původní podoba Điện Biên Phủ, ani francouzská varianta, nýbrž Dien Bien Phu, což nám také potvrdil student sinologie a vietnamistiky.

2.3.1.3 Termíny

Termíny z oblasti vojenství, práva a politiky jsme dohledávali a ověřovali ve specializovaných slovnících, encyklopediích a na internetu. Potíže se vyskytly jen při pátrání po přesných ekvivalentech dvou pojmů z oblasti mezinárodního práva v následujících větách:

„Aussitôt, des nations quelques années plus tard vont déverser des tonnes de bombes et de napalm sur les villages vietnamiens ou afghans s'indignent de cet abus du droit de suite. Une « commission des bons offices », destinée à faire cesser cet intolérable viol du droit international, est mise sur pied par les Anglo-Américains.“ (O: 105)

Pro termín „*droit de suite*“ v daném kontextu pravděpodobně neexistuje v české terminologii přesný ekvivalent. Proto jsme podle situace, kterou popisuje, zvolili termín přibližný a obecnější. Mezinárodní právo definuje situace, kdy stát (respektive jeho policejní či vojenské složky) pronásleduje zločince přes hranice jiného státu (nebo např. loď v mezinárodních vodách). V takovém případě se hovoří o „právu pronásledování“ nebo „právu pronásledovat“ (Potočný, 2006, s. 134, odst. 160). Co se týče druhého termínu, „*les bons offices*“, ten jsme původně překládali jako „zprostředkování“. Následně jsme ale zjistili, že v mezinárodním právu termín „zprostředkování“ označuje sice velice blízkou, avšak odlišnou skutečnost. Při „zprostředkování“ se jednání o urovnání sporu mezi dvěma státy třetí strana přímo účastní. To ale nebyl případ Velké Británie a USA v alžírském konfliktu, které pouze „nabízely“ své „dobré služby“. Při „dobrých službách“ se funkce mediátora omezuje na to, že se snaží přivést sporné strany k jednání, předává jejich vzájemná stanoviska, poskytuje zázemí k vyjednávání a dělá „*zásadně jen to, oč ho strany požádaly, sám se neúčastní vlastních jednání mezi spornými stranami.*“ (Tamtéž, s. 304, odst. 495) Nakonec jsme tedy pasáž přeložili takto:

„Nato se státy, které o několik let později vrhaly tuny pum a napalmu na vietnamské a afghánské vesnice, jaly vyjadřovat pohoršení nad takovým zneužitím práva pronásledování. Britové a Američané ustanovili „komisi pro dobré služby“ s cílem toto nepřípustné porušování mezinárodního práva zastavit.“ (P: 13)

Poslední poznámka v tomto oddílu se týká častých zkratk politických stran, organizací, hnutí a výborů. Uváděli jsme, podobně jako např. v *Dějínách Francie* (Ferro, Lenderová 2006) zkratky francouzské (FLN, OAS, SFIO). K českému názvu a zkratce jsme vždy pro vysvětlení uvedli také celý francouzský název:

Koordinační a výkonný výbor FLN v Alžíru (Comité de coordination et d'exécution, CCE) (P: 10)

2.3.1.4 Frazeologismy a idiomy

O některých idiomatických spojeních jsme se již zmínili v předchozích oddílech. V této sekci se zaměříme na problematiku jejich překladu a ukážeme konkrétní překladatelská řešení některých frazeologismů.

Frazeologismy tvoří velice svébytnou lexikální vrstvu každého jazyka. Jen málokdy se idiomatická vyjádření ve francouzštině a češtině kryjí. U většiny z nich je třeba původní frazém **substituovat** frazémem domácím, a to tak, aby byl zachován původní konotativní význam:

„*Les éléments du drame sont en place.*“ (O: 107)

„*Na drama bylo zaděláno.*“ (P: 13)

V následujících třech ukázkách se nám podařilo zachovat původní obraznost (snad jen občas s drobnými modifikacemi), neboť čeština disponovala shodnými idiomy. U druhého z nich jsme ovšem váhali, neboť ve francouzštině běžně srozumitelné biblismy (v tomto případě *traverser un calvaire*) mohou z kulturních důvodů být v češtině méně srozumitelné a působit příznakověji. Nakonec jsme se ale rozhodli výrazu „kalvárie“ použít, protože by v tomto případě byla škoda obraznost setřít:

„*Guy Mollet avait plusieurs fers au feu.*“ (O: 103)

„*Guy Mollet měl v ohni hned několik železek.*“ (P: 11)

„*[les populations] traverseront un long calvaire.*“ (O: 101)

„*[obě skupiny obyvatelstva si] prošly dlouhou kalvárií.*“ (P: 9)

Jinde nebylo vždy možné překládat obdobným frazémem. V jedné větě na str. 103 se vyskytuje slovní spojení „*les parachutistes ont vu la victoire au bout de leur fusil*“, tzn. věděli, že je třeba použít zbraně. Ve skutečnosti byla situace taková, že výsadkáři během intervence v Suezské krizi porazili Egyptany, ale na nátlak SSSR byli Francouzi nuceni se

stáhnout, aniž svou intervenci „dotáhli“ do konce. Abychom čtenáři usnadnili orientaci v situaci, lehce jsme explicitovali (nasazení výsadkáři):

Mais l'affaire tourne court : les parachutistes qui ont vu la victoire au bout de leur fusil rendent les “politiques” responsables d'une nouvelle défaite [...]“ (O: 103)

Záležitost ale měla rychlý konec. Nasazení výsadkáři, kteří věřili, že k vítězství je nutné použití síly, svalovali vinu za další porážku na „taktizování“ politiků.“ (P: 11)

Někdy jsme byli nuceni text o původní obraznost ochudit a v takovém případě jsme vždy pamatovali na to, že je záhodno na jiném místě toto ochuzení vynahradit. Neidiomaticky jsme také přeložili např. následující frazém:

„[Charles de Gaulle] crée une Cour de sûreté de l'État dont les membres sont triés sur le volet.“ (O: 115)

„Nechal proto vytvořit Státní bezpečnostní soud, jehož členy si pečlivě vybíral.“ (P: 18)

Abychom text příliš stylisticky nezplošťovali, přistoupili jsme na vhodných místech, kde k tomu čeština vybízela, ke **kompenzaci**, snažili jsme se při tom užívat vhodné frazémy příznačné pro texty populárně naučné a publicistické:

„[...] les populations prises entre les exigences contradictoires de l'armée française et du F.L.N. [...]“ (O: 101)

„[...] obě skupiny obyvatelstva, nacházející se mezi mlýnskými kameny protichůdných požadavků francouzské armády a FLN [...]“ (P: 9)

„[...] les Européens s'en réjouissent, pensant que l'armée va avoir les moyens de mettre fin à la rébellion.“ (O: 102)

„Evropané byli nadšení, neboť věřili, že armáda dokáže vzpouru uhasit.“ (P: 11)

„La situation est bloquée depuis cinq jours.“ (O: 113)

„Situace už pátým dnem vžela v mrtvém bodě.“ (P: 18)

2.3.2 Intertextovost

Intertextovosti jako jednoho ze zásadních „stavebních“ prvků předlohy jsme si všimli v překladatelské analýze. V souladu s novinářskou praxí podpírá autor svůj výklad dobovými citacemi politiků, úryvky z tisku apod., které většinou cituje doslova v uvozovkách, někdy pouze parafrázuje. Citace mají různou stylistickou platnost, do textu

dodávají dobový kolorit a mají v neposlední řadě také za cíl ovlivnit emoce a postoje čtenáře.

Překlady těchto citací se nám v českých zdrojích většinou nepodařilo dohledat, naráželi jsme tu a tam spíše na volné reprodukce některých výroků, a proto jsme využili vlastního překladu. Pro porozumění kontextu a správnou interpretaci jsme byli mnohokrát nuceni dohledat kontext původní, např. v případě Camusovy věty citované z jednoho dopisu alžírskému příteli: „[Albert Camus] *eut, dit-il, « mal à l'Algérie » lors des événements [...]*“ (O: 109), v původním kontextu věta zní: „[...] *j'ai mal à l'Algérie, en ce moment, comme d'autres ont mal aux poumons.*“ Správný překlad tedy skutečně zní „*Alžírsko mě bolí*“ (P: 15)

Některé citované věty a výrazy, a to zejména ty vyslovené de Gaullem, jsou ve francouzštině již pevně spojeny právě s alžírskou válkou a několik jich téměř „zlidovělo“. Při překladu bylo důležité zachovat jejich osobitost: „*l'Algérie de papa est morte*“ (O: 110), v překladu zní: „*tátovo Alžírsko je mrtvé*“ (P: 15) – tj. staré Alžírsko, Alžírsko minulosti – výraz se v jazyce stal synonymem francouzského Alžírska a nostalgie po koloniálních časech. Jiné de Gaullovo označení pro Alžírsko v době války za nezávislost – „*boîte à chagrin*“ (O: 116) – jsme překládali volně, se zachováním konotátu, neboť se domníváme, že původní znak nemá v češtině odpovídající *signifié*. Přeložili jsme jej tedy jako „*nádoba žalu*“ (P: 20).

Citát premiéra Mendèse France „*Ici, c'est la France*“ (O: 99) si žádal drobnou modifikaci na „*Alžírsko je Francie*“, přestože tímto citátem je spíše znám François Mitterrand. Považujeme však tuto změnu za nutnou vzhledem k faktoru místa a českému čtenáři. Jiný překlad, např. „*tato země je/zůstane francouzská*“ by navíc podle nás jako heslo nezněla dostatečně úderně jako v originále.

2.3.3 Problémy na rovině morfosyntaktické

Jak již bylo řečeno, předloha je psána v historickém přítentu, jenž je častým dynamizujícím jazykovým prostředkem francouzských populárně naučných prací. Zde má především oživit dějepisný výklad. V češtině je však odlišná konvence, historický přezens je typický spíše pro styl prostěsdělovací a v odborném textu by jeho důsledné užívání bylo stylisticky až příliš příznakové. Z tohoto důvodu jsme se rozhodli užít jednotně času minulého, jak je spíše zvykem v českých populárně naučných textech. Přezens jsme jako hlavní čas zachovali např. v popiscích k fotografiím popisujícím zobrazované děje (např.

„Šestnáctý květen 1958, Alžír. Z celé země se sjíždějí delegace, nezřídka vedené bývalými muslimskými bojovníky, s transparenty a vlajkami.“ (P: 15).

Na morfosyntaktické rovině jsme se rovněž potýkali s některými systémovými rozdíly mezi francouzštinou a češtinou. Jmenovitě s rozdíly v aktuálním členění větném, frekvencí užívání pasiva, dále s francouzským neosobním vyjadřováním pomocí zájmena „on“, které jsme nejčastěji museli konkretizovat:

„*On pense ainsi abattre Nasser qui vient de nationaliser le canal de Suez*, [...]“ (O: 103)

„[*Angličané a Britové se*] *domnívali*, že se jim tak podaří porazit Násira, který právě znárodnil Suezský průplav [...]“ (P: 11)

Systémové rozdíly mezi oběma jazyky jsme řešili nejrůznějšími překladatelskými postupy včetně větných transformací, slovnědruhových a syntaktických transpozic, koncentrací nebo naopak dilucí apod. Postupy jsme také velmi často kombinovaly. **Transpozice** syntaktická se uplatnila např. na těchto místech:

„[...] *à côté des mesures militaires et de police qui s'imposent* [...]“ (O: 100)

„[...] *po zavedení nutných vojenských a policejních opatření* [...]“ (P: 8)

„[...] *De Gaulle est nommé président du Conseil par une Chambre ébranlée*. (O: 109)

„[...] *do funkce předsedy vlády rozvrácená sněmovna nakonec jmenovala de Gaulla*.“ (P: 14)

„[un petit raid aérien] *dévaste le village de Sakiet-Sidi-Youssef, soupçonné de cacher des canons F.L.N.*“ (O:105)

„[...] *leteckým náletem pustoší městečko Sákijat-Sídi-Júsuf, kde měla FLN údajně ukrytá děla*.“ (P: 12)

„La hiérarchie militaire commence à sentir que le pouvoir militaire *vacille*, [...]“ (O: 102)

„Vojenské špičky začínají tušit, že moc politiků *je vratká* [...]“ (P: 11)

Ve prvním příkladu se navíc jedná o **koncentraci**, neboť jsme víceslovnou vedlejší větu (*qui s'imposent*) nahradili jednoslovným adjektivem. Koncentrace, kterou jsme na několika místech uplatnili, může být motivována strukturními či lexikálními rozdíly mezi francouzštinou a češtinou (1), může ale být také pouze fakultativní (2):

1) „[...] *l'armée va avoir les moyens de mettre fin à la rébellion*.“ (O: 102)

„[...] *armáda dokáže vzpouru uhasit*.“ (P: 11)

2) „[...] *les instructions étant de ne pas atteindre la Tunisie, déclarée pays neutre*.“ (O: 104)

„podle nařízení nesměla zasáhnout neutrální Tunisko. (P: 12)

Pro francouzštinu typické **nominální vyjadřování** jsme převáděli do češtiny slovesně v některých nadpisech a v delších nominálních výčtech:

La rébellion décapitée (O: 102)

Vzpoura ztrácí vedení (P: 11)

Un petit village historique (O: 104)

Vesnice, která vstoupila do historie (P:12)

„Pour faire la conquête du reste de la communauté, tous les moyens vont être employés : l'appel à la religion des ancêtres, la flatterie, la menace, le supplice et la mort.“ (O: 100)

„Aby si hnutí získalo i zbytek komunity, využili jeho představitelé všech prostředků – volali po návratu k náboženství předků, vlichocovali se, vyhrožovali, mučili i zabíjeli.“ (P: 9)

Rozvolňování syntaxe si při překladu vyžádaly časté francouzské participiální a gerundiální vazby, infinitivní vazby účelové s předložkou *pour* a další větné kondenzory. Překlad participiálních vazeb jsme nejčastěji řešili souřadným souvětím v různých poměrech (1) nebo vedlejší větou (2):

1) „[...] *il éclate un jour trop tôt, permettant à la police de décapiter le mouvement sans effort*.“ (O: 109)

„jednoho dne propukl příliš brzy a díky tomu mohla policie jeho osnovatele bez velké námahy dopadnout.“ (P: 21)

„[...] *sans autre intention que de faire couler le sang français; afin qu'en représailles le sang musulman coule encore davantage, dressant les populations les unes contre les autres*.“ (O: 101–102)

„Jediným účelem toho bylo prolít francouzskou krev, vyvolat ještě krvavější represálie vůči muslimům, a tím mezi jednotlivými komunitami rozdmýchat nenávist.“ (P: 10)

2) „*Les effectifs situés de l'autre côté de la ligne réplique par le bombardement des troupes françaises, qui ne peuvent répondre ; les instructions étant de ne pas atteindre la Tunisie, déclarée pays neutre*.“ (O: 104)

„Ozbrojené složky, které zůstaly na druhé straně linie odpověděly bombardováním francouzské armády. Ta ale nemohla reagovat, jelikož podle nařízení nesměla zasáhnout neutrální Tunisko.“ (P: 12)

Dalším jevem, s kterým jsme se při překladu hojně setkávali, jsou řečnické otázky, v nichž se ve francouzštině uplatňují inverze. Do češtiny jsme je převáděli rovněž tázací větou, jen ve dvou případech jsme se rozhodli ji nahradit větou oznamovací. V prvním

případě byla důvodem délka věty – v češtině by od začátku nebylo jasné, že se jedná o tázací větu. Ve druhém případě podle nás zní v češtině transformace na oznamovací větu přirozeněji. Subjektivní prvek vnesený do textu řečnickou otázkou jsme v obou těchto případech vyjádřili lexikálně:

1) „Est-il étonnant de constater que les populations, qu'elles soient européennes ou musulmanes, préfèrent la paix à la guerre ?“ (O: 109)

„Není přece nijak překvapivé, že obyvatelé země, ať už příslušníci evropské, či muslimské komunity, dávali před válkou přednost míru.“ (P: 14)

2) „La victoire n'est-elle pas au bout de la rue ?“ (O: 110)

„Vždyť vítězství se zdá být tak blízko!“ (P: 16)

2.3.4 Opravy chyb a nepřesností

V průběhu práce na překladu jsme si v textu všimli několika faktických chyb a nepřesností, které jsme se rozhodli opravit. První z nich jsme našli na straně 102 („[...] *les dirigeants de la rébellion doivent quitter le roi du Maroc pour aller, à Tunis, s'entretenir avec Bourguiba.*“) V textu stojí, že se zástupci rebelů v roce 1956 setkali s marockým králem, ten se však do roku 1957 nazýval sultánem. V překladu jsme se rozhodli uvést přesnější dobový titul.

Druhá oprava se zase týkala hodnosti nejvyššího správního úředníka v Alžírsku, kterému se v této zemi nikdy neříkalo „résident général“, jak stojí na str. 119 („[...] *dans la nuit du 22 au 23 avril 1961, quelques heures suffisent au premier régiment étranger des parachutistes pour s'emparer d'Alger en faisant prisonnier le résident général /on ne dit plus gouverneur/ Jean Morin et le commandant en chef, le général Gambiez.*“), nýbrž „délégué général“, česky převedeno jako „generální delegát“. Zmíněná fakta bylo snadné ověřit v nejrůznějších internetových zdrojích i tištěné literatuře (např. Stora, Harbi, 2004, s. 126; Hourani, 2007, s. 360).

Drobnou opravu jsme provedli také u údaje k fotografii na str. 102, kde je jako zdroj uvedeno „*Collection Kharbine*“. Dohledali jsme, že oficiální název agentury spravující archivy fotografií dnes zní *Kharbine-Tapabor* a tento název jsme uvedli také v překladu (P: 10).

2.4 Překladatelské posuny

V oddílech výše jsme se zmiňovali o některých překladatelských postupech a posunech, které jsme při překladu použili. V tomto oddíle shrneme nejčastější posuny a výrazové změny, kterým jsme se při reprodukci textu nevyhnuli a uvedeme další příklady. Obecně nejčastější tendencí, kterou podle Jiřího Levého překladatel při své práci má, je podle Jiřího Levého sklon k intelektualizaci, který se projevuje třemi způsoby (2011, s. 132): zlogičťováním textu, vykládáním nedořečeného a formálním vyjadřováním syntaktických vztahů. Tyto tendence můžeme potvrdit i v našem překladu, kde se však vesměs jedná o záměrný postup, k němuž nás motivovaly jednak strukturní rozdíly mezi francouzštinou a češtinou, jednak rozdílné stylistické konvence a především odlišné presupozice adresáta. Pokud změny způsobené těmito tendencemi vycházejí z mezijazykových odlišností, jde o tzv. posun **konstitutivní**. Posun fakultativní, který není nutný z hlediska systémových rozdílů a vychází z idiolektu překladatele, se nazývá **individuální**. Oba termíny zavedl slovenský teoretik Anton Popovič (Vilikovský, 2002, s. 44).

Vzhledem k informační zhuštěnosti textu a silným presupozicím kladeným na čtenáře jsme intelektualizujícím tendencím podléhali velmi často, vždy ale v zájmu plynulosti a posilování koherence textu, což jsou ostatně předpoklady odborně laděných textů obecně a nejsou tudíž nedostatkem. **Zlogičťování, vyjadřování syntaktických vztahů a explicitace** jsou patrné např. zde:

„Le départ de l'un se fera dans une exaltation extraordinaire et l'opposition au second sera si forte qu'il n'arrivera jamais.“ (O: 102)

„Odchod bývalého guvernéra provázelo nebývalé nadšení, zato opozice vůči novému byla tak silná, že na místo svého úřadu nikdy nedorazil.“ (P: 10)

Explicitaci příslovečného určení (*na místo svého úřadu*) si zde vyžádala valence českého slovesa *dorazit*. Doplnění čeština potřebovala i v následujících spojeních:

„Enfin, la lutte contre les Européens doit entraîner, dans l'esprit des insurgés, des représailles, des vengeances, exercées bien souvent sur des innocents.“ (O: 100)

„Boj proti Evropanům se v představách povstalců zkrátka neobešel beze msty a odvetných akcí, které bývaly často namířené proti nevinným civilistům.“ (P: 9)

„Pour faire la conquête du reste de la communauté, tous les moyens vont être employé : l'appel à la religion des ancêtres, la flatterie, la menace, le supplice et la mort.“ (O: 100)

„Aby si hnutí získalo i zbytek komunity, využili jeho představitele všech prostředků – volali po návratu k náboženství předků, vlichocovali se, vyhrožovali, mučili i zabíjeli.“ (P: 9)

Další explicitace, vnitřní vysvětlivky a konkretizace byly nutné tam, kde by český čtenář mohl být zmaten v důsledku neznalosti historických souvislostí, na které autor naráží. Uvedeme zde tři příklady, kde bylo třeba s ohledem na čtenáře dovysvětlovat některé pasáže, v nichž se nachází odkazy na historické reálie druhé světové války. Ve třetí větě jsme situaci, kdy autor hovoří o „maquis“ (historicky vázaný termín), vyřešili **zobecněním** výrazu.

1) *„Le général n'a pourtant jamais été très aimé en Algérie, pour avoir pris des mesures sévères envers les pétainistes que l'on ne pouvait tout de même pas accuser de collaboration avec un ennemi absent du pays.“ (O: 110)*

„Generál se přitom nikdy velké oblibě v Alžírsku netěšil. Mohl za to jeho tvrdý postup proti tamějším pétainistům – jenže ty přece nikdo nemohl obviňovat z kolaborace se vzdáleným nepřítelem, který Alžírsko neokupoval.“ (P: 15)

2) *„Alger, déjà la capitale de la France pendant la guerre, joue un rôle qu'aucune autre ville de province n'a jamais tenu.“ (O: 109)*

„Až Alžír, který se už v období druhé světové války stal dočasným hlavním městem Francie, získal vliv, jaký žádné jiné město mimo Paříž nikdy nemělo.“ (P: 15)

3) *„Le Front procède alors à une vaste épuration de tout le maquis, où l'on voit des traîtres partout.“ (O: 116)*

„Tehdy Fronta provedla rozsáhlou čistku mezi partyzány v horských oblastech, kde viděla samé zrádce.“ (P: 19)

4) *„Les données algériennes, françaises, internationales obligeront le responsable français à rechercher la fin du conflit. Sa politique de grandeur en est l'enjeu : l'avenir même de son régime en dépend... Ces données imposeront la négociation de l'indépendance, tôt ou tard.“ (O: 115–116)*

„Situace v Alžírsku, ve Francii i na mezinárodní scéně donutí francouzského vládce konflikt ukončit, v sázce je jeho politika silné a vznešené Francie, ba dokonce na tom závisí samotná budoucnost jeho režimu... Dříve či později si okolnosti vynutí jednání o nezávislosti.“ (P: 19)

Z výrazových změn jsme se místy nevyhnuli **nivelizaci**, tedy stylistickému ochuzení originálu. K tomu došlo např. při překladu následujícího výroku, v němž „koberce“ nejspíš mají navodit představu dotěrného a nepočetného obchodníka, související s francouzským

hanlivým výrazem „*marchand de tapis*“. Jelikož v češtině tato představa chybí, rozhodli jsme se v tomto případě obrazné přirovnání obětovat a generalizovat:

„*Ils voudraient faire valoir les tapis qu'ils voudraient nous vendre. Ils voudraient que nous leur passions la main... Cela, je ne le ferai pas.*“ (O: 116)

„*Chtěli by si určovat cenu zboží, které nám chtějí prodat. Chtěli by po nás, abychom jim podali ruku... To já neudělám.*“ (P: 20)

Na druhou stranu jsme zase na jiných místech a ve vhodném kontextu obraznost zesilovali (viz oddíl 2.3.1.4). **Intenzifikaci** výrazu jako formu kompenzace za místa, v nichž jsme z různých důvodů museli text nivelizovat, jsme dále uplatnili např. zde:

„[...] *dressant les populations les uns contre les autres.*“ (O: 102)

„[...] a tím mezi jednotlivými komunitami rozdmýchat nenávist.“ (P: 10)

Mais l'affaire tourne court : les parachutistes qui ont vu la victoire au bout de leur fusil rendent les “politiques” responsables d'une nouvelle défaite [...]“ (O: 103)

Záležitost ale měla rychlý konec. Nasazení výsadkáři, kteří věřili, že k vítězství je nutné použití síly, svalovali vinu za další porážku na ,taktizování‘ politiků.“ (P: 11)

„*L'annonce de l'autodétermination est le début de la rébellion des Européens.*“ (O: 112)

„*Oznámení o sebeurčení alžírského lidu mezi Evropany zažehlo vzpouru.*“ (P: 16)

Intenzifikovali jsme také tam, kde francouzský výraz byl příliš abstraktní a kde bylo v češtině potřeba použít výraz konkrétnější:

„*C'est un mauvais coup contre la France.*“ (O: 112)

„*Toto je spiknutí proti Francii.*“ (P: 18)

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo s přihlédnutím ke všem faktorům, které jsme rozebrali v analýze, vytvořit adekvátní překlad originálního textu, který zachovává všechny textové funkce a jehož hlavním cílem je přístupnou a čtivou formou informovat českého čtenáře o dějinných událostech alžírské války. Neméně důležitou náplní práce je komentář, v jehož rámci jsme zdrojový text analyzovali a vymezili hlavní překladatelské problémy. Řešení těchto problémů jsme zhodnotili v závěru komentáře.

Zásadní problémy, s kterými jsme se při překladu potýkaly, vyplývaly zejména z kulturní neekvivalence mezi výchozím a cílovým prostředím předlohy a překladu. Ta se projevuje odlišnými presupozicemi, které bylo nutné vyrovnávat. Originál je svázán s francouzským kulturním prostředím a vyžaduje u čtenáře určitou obeznámenost s historickou tematikou. Další problémy se týkaly především odborné terminologie nebo pramenily z odlišných žánrových a stylistických konvencí výchozího a cílového prostředí.

S výraznými presupozicemi souvisí nejčastější překladatelské postupy a posuny, které jsme při reprodukci originálu zaznamenali – časté explicitace, konkretizace, zlogičťování a tedy celkové posilování koherence textu. K těm jsme přistupovali v zájmu zachování informativnosti, plynulosti a čtivosti textu.

Práce na takovémto typu textu pro nás byla novou zkušeností a přinesla nám cenné poznatky jak při práci s odbornou literaturou, tak při reprodukci samotné.

BIBLIOGRAFIE

PRIMÁRNÍ ZDROJE

LAFFONT, Pierre, 2003. *L'Algérie des Français*. Paris: Éditions du Lateur. 125 p. ISBN 978-291-1468-919.

SEKUNDÁRNÍ ZDROJE

Věcná literatura k reáliím a terminologii

BERÁNEK, Zdeněk, 2007. *Alžírsko*. 1. vyd. Praha: Libri. 181 s. Stručná historie států; sv. č. 44. ISBN 978-80-7277-335-0.

BERÁNEK, Zdeněk, 2013. *Alžírsko: krize devadesátých let*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. 251 s. ISBN 978-80-246-2120-3.

BROŽ, Ivan, 2011. *Povstalci, vlastenci, pučisté a de Gaulle: drama alžírské války 1954-1962*. 1. vyd. Praha: Epocha. 233 s. Polozapomenuté války; sv. 29. ISBN 978-80-7425-155-9.

DUBY, Georges, 2003. *Dějiny Francie od počátků po současnost*. Přeložil Vladimír Cinke. Vyd. 1. V Praze: Karolinum. 953 s. ISBN 80-7184-514-0.

FERRO, Marc a LENDEROVÁ, Milena, 2006. *Dějiny Francie*. Přeložily Jitka Matějů a Doubravka Olšáková. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. 692 s. Dějiny států. ISBN 80-7106-888-8.

GOMBÁR, Eduard, 2007. *Kmeny a klany v arabském Maghribu*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. 229 s. ISBN 978-80-246-1418-2.

HOURLANI, Albert Habib, 2010. *Dějiny arabského světa: od 7. století po současnost*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. 566 s. ISBN 978-80-7422-059-3.

JÍRŮ, Jaroslav, 2014. *De Gaulle: studie o člověku, který dokázal to, co je v politice vůbec nejtěžší: nikdy se nesklonil před nepřítelem a ubránil se i svým spojencům*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 423 s., [48] s. Obzor; sv. 88. ISBN 978-80-7260-307-7.

LUTZ, Andreas, 2014. *Špinavá válka: Alžírsko 1954-1962*. Vyd. 1. Praha: CeskyCestovatel.cz. ISBN 978-80-87657-06-5.

POTOČNÝ, Miroslav, 1996. *Mezinárodní právo: zvláštní část*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, xx, 323 s. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-088-5.

STORA, Benjamin, ed. a HARBI, Mohammed, ed., 2004. *La guerre d'Algérie: 1954-2004, la fin de l'amnésie*. Paris: Laffont. 728 s. ISBN 2-221-10024-7.

Lingvistické a translatické práce

BRUNEL, Aude a ŠOTOLOVÁ, Jovanka, 2012. *Stylistická analýza českých a francouzských textů*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. 149 s. ISBN 978-80-7308-408-0.

ČECHOVÁ, Marie, a kol., 1997. *Stylistika současné češtiny*. 1.vyd. Praha: Institut sociálních vztahů. ISBN 80-85866-21-8.

JAKOBSON, Roman, 1995. *Lingvistika a poetika*. In *Poetická funkce*. Jinočany: H & H. ISBN 80-85787-83-0.

JANOVCOVÁ, Eva. Překladatelské postupy. In TIONOVÁ, Alena et al., 2000. *Francouzština pro pokročilé*. Praha: Leda. ISBN 80-85927-80-2.

KUFNEROVÁ, Zlata a kol. 1994. *Překládání a čeština*. 1. vyd. Jinočany: H & H. 260 s. Linguistica. ISBN 80-85787-14-8.

LEVÝ, Jiří, 2012. *Umění překlada*. 1. vyd. Praha: Apostrof. ISBN 978-80-87561-15-7.

MINÁŘOVÁ, Eva, 2011. *Stylistika pro žurnalisty*. Vyd. 1. Praha: Grada. 289 s. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-2979-4.

NORD, Christiane, 2005. *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. 2nd ed. Amsterdam: Rodopi, ix, 274 s. ISBN 90-420-1808-9.

RADINA, Otomar, 1977. *Francouzština a čeština - systémové srovnání dvou jazyků: jazyková příručka pro jazykové školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 295, [1] s. Učebnice pro jazykové školy.

ŠABRŠULA, Jan, 1986. *Vědecká mluvnice francouzštiny: celost. vysokošk. učebnice*. 1. vyd. Praha: Academia. 386 s.

VILIKOVSKÝ, Ján, 2002. *Překlad jako tvorba*. Přel. Emil Charous. Praha: Ivo Železný. ISBN 80-237-3670-1.

Slovníky a normativní příručky

ABZ slovník cizích slov [online]. ABZ.cz © 2005–2015 [cit. 2015-7-28]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>.

Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales. [online]. CNRTL, © 2005–2012. [cit. 2015-07-29]. Dostupné z: <http://www.cnrtl.fr/>

BERÁNEK, Tomáš a kol., 2011. *Index českých exonym: standardizované podoby, varianty = List of Czech exonyms: standardized forms, variants*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Český úřad zeměměřický a katastrální. 133 s. Geografické názvoslovné seznamy OSN - ČR. ISBN 978-80-86918-64-8.

Internetová jazyková příručka [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, © 2008–2012 [cit. 2014-07-30]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz>.

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, © 2011 [cit. 2015-07-28]. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz>.

VALLO, Dušan a kol., 2004. *Vojenský terminologický a výkladový slovník*. Bratislava: Igor Kvasnica. 255 s. ISBN 80-89018-63-7.

Elektronické zdroje

Larousse [online]. Hachette Livre, 2015 [cit. 2015-07-27]. Dostupné z: <http://www.larousse.fr/>.

Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2015-08-01].

11

Coup de tonnerre

Le 9 septembre 1954, la terre tremble à Orléansville, à mi-chemin entre Alger et Oran. La petite ville située à l'emplacement d'anciennes ruines romaines est durement touchée : treize cents morts et des milliers de sans-abri. Cette catastrophe amène l'Algérie à la première page des journaux français, ce qui est rare. Ce n'est qu'un signe précurseur et, deux mois plus tard, elle va, pour huit ans, devenir une des vedettes de l'actualité. Quelques mois auparavant, s'est produit un événement considérable, mais à des milliers de kilomètres, et nul n'y a attaché une bien grande importance : le 7 mai, le camp retranché de Diên Biên Phu est tombé et, pour la première fois, l'armée française a été vaincue par une armée indigène.

Comment comparer la lointaine Indochine à l'Algérie, que la mise en service de l'avion Caravelle vient de mettre à moins de deux heures de vol de Paris, et où vivent un million de Français ? Aussi est-ce à la stupéfaction générale qu'éclatent, le 1er novembre de cette année fatidique, des événements sanglants. Ce n'est pas leur gravité (sept morts et douze blessés) – le pays a connu des troubles autrement sérieux – mais la simultanéité d'actions en des points éloignés qui révèle une organisation structurée sur tout le territoire. Les déclarations du gouverneur Roger Léonard sont lénifiantes : « L'aube du 1er novembre ne s'était pas levée que partout la police instrumentait ; qu'en quelques heures, son action s'avérait juste et efficace pour désarticuler le mouvement, lui interdire toute récurrence organisée. »

De Paris parviennent des assurances sur la détermination du gouvernement : « Ici, c'est la France », dit Mendès France, président du Conseil, et son ministre de l'Intérieur ajoute : « Il n'y a pas de conciliation possible [...] contre ceux-là, ce ne peut être que la guerre. » Il s'agit de François Mitterrand. Ces deux hommes, qui vont devenir les champions de la décolonisation, n'ont pas encore découvert leur voie. Mais pour l'instant, estimant que le 99.

gouverneur Léonard s'est laissé surprendre, Mendès France le rappelle à Paris et nomme à sa place l'ethnologue Jacques Soustelle. Ce sera la dernière décision du gouvernement de Mendès France qui est renversé quelques jours plus tard.

D'abord mal accueilli par la population européenne, le nouveau responsable va se passionner pour sa tâche et, à côté des mesures militaires et de police qui s'imposent, tenter de procéder à un bouleversement complet de la situation politique du pays. C'est la découverte des vertus de l'« intégration » qui fait de tous les habitants du pays « des Français à part entière ». Curieusement, cette option, qui va pourtant bien au-delà de tout ce qui avait été refusé jusqu'alors par la communauté européenne, est accueillie comme une panacée.

Nombreux sont les historiens qui feignent de croire que cette mutation arrivait trop tard mais que, prise quelques années plus tôt, elle aurait totalement transformé le climat local et évité le départ. C'est raisonner en termes de guerre civile alors que nous nous trouvons en face d'une guerre étrangère et même internationale. A l'exception de trois ou quatre nations, toutes les autres, à commencer par les deux plus importantes, considèrent l'état colonial comme une survivance anachronique d'un passé révolu, chacune espérant bien que les nations devenues indépendantes tomberont plus facilement dans leur orbite. Il ne s'agit plus de porter remède à la situation des individus mais de procéder à une mutation mondiale, et celle-ci se trouve déjà fortement avancée partout ailleurs.

Terreur
en
tous
genres

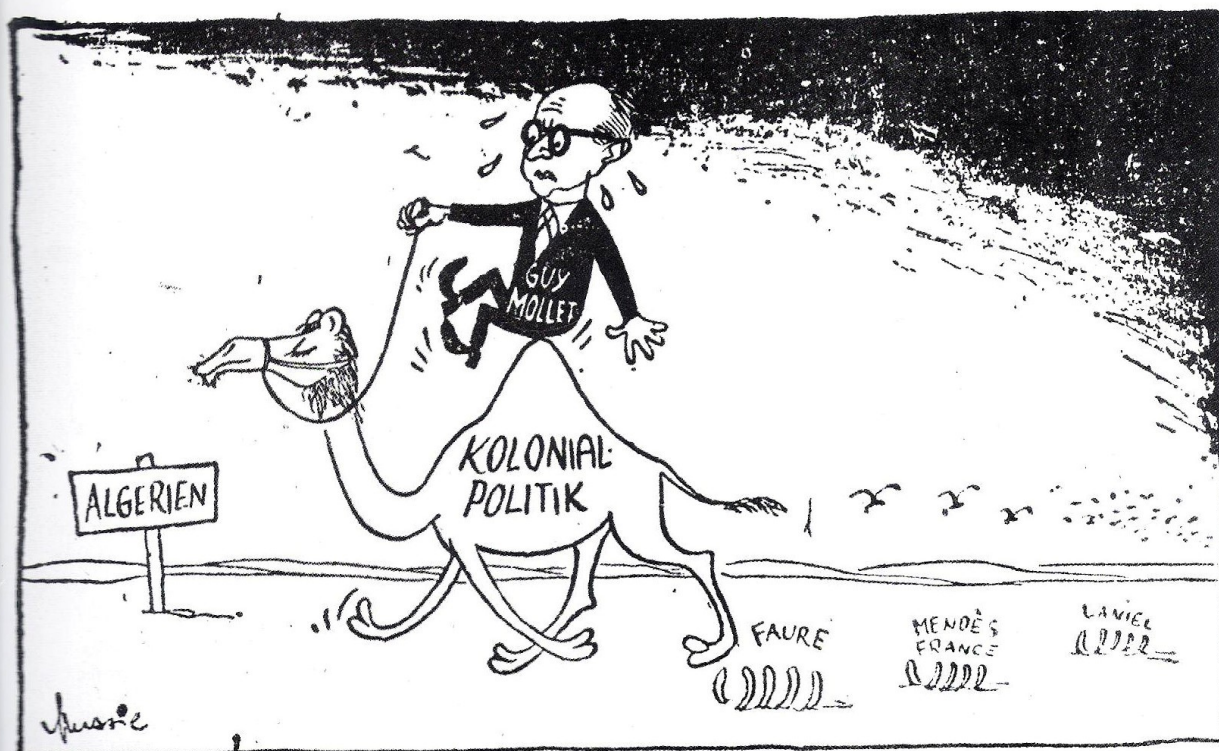
Curieusement le père de la lutte contre la France, Mèssali Hadj, était absent le 1er novembre 1954. Ce sont des adhérents de son mouvement qui ont organisé la rébellion, mais des adhérents ayant rompu avec lui parce qu'il se refusait à passer à l'action directe et au soulèvement armé. De l'aveu même des musulmans racontant l'histoire du Front de libération nationale (F.L.N.), le nombre des membres participant au soulèvement à ses débuts dans l'action ne dépassait pas mille huit cents, soit 0,02 % de la population musulmane. Pour faire la conquête du reste de la communauté, tous les moyens vont être employés : l'appel à la religion des ancêtres, la flatterie, la menace, le supplice et la mort. « Il leur fallait transformer en traîtres et en collaborateurs tous ceux qui n'étaient pas avec eux, c'est-à-dire, au début, la majorité des Algériens », écrit Jean Daniel qui soutint leur combat.

Pendant les trente-deux premiers mois de la rébellion, six fois plus de musulmans que d'Européens seront abattus par les soins du F.L.N. et un village entier – femmes et enfants compris – Melouza, sera rayé de la carte. Enfin, la lutte contre les Européens doit entraîner, dans l'esprit des insurgés, des représailles, des vengeances, exercées bien souvent sur des innocents. Cet engrenage ralliera peu à peu au soulèvement d'une part, plus tard à l'O.A.S. d'autre part, les membres des deux communautés : on

Dans la semaine précédant le début de la rébellion, le 1er novembre 1954, ses « chefs historiques » posent complaisamment devant le photographe. De gauche à droite : Rabah Bitat, Ben Boulaid, Didouche Mourad, Boudiaf ; assis : Krim Belkacem et Larbi Ben M'Hidi.

Les services de police du gouvernement général, complètement pris au dépourvu, auraient certainement payé fort cher un tel document sur lequel il ne manque que Ben Bella, Khider et Ait Ahmed. L'indépendance acquise, seul Ben Bella occupera le pouvoir, trente-six mois, et le paiera de treize ans de captivité ; les autres seront soit tués au combat ou en prison, soit assassinés pendant ou après la guerre par leurs propres frères.

« A travers le désert », caricature de Musie parue dans le journal allemand « Frankfurter Rundschau », 1er mars 1956. La IVe République, face aux problèmes de la décolonisation, se montrera incapable. Le caricaturiste a su faire voir comment les gouvernements successifs ont été victimes de l'affaire algérienne. (Bibliothèque nationale, Paris.)

sera arrivé au but quand, pour tout Européen, tout musulman sera un ennemi et inversement.

Pour cela plus de sept années seront nécessaires et les populations prises entre les exigences contradictoires de l'armée française et du F.L.N. traverseront un long calvaire. Des neuf chefs « historiques », bien peu profiteront de la victoire finale, sauf Ben Bella qui sera éliminé trois ans plus tard et passera treize années interné par ses frères. Les autres seront tués au combat ou par leurs pairs, les deux derniers après la guerre, respectivement en Espagne et en Allemagne par les soins d'une police fort peu secrète. La révolution dévore toujours ses enfants.

Malgré l'insurrection, le ciel va rester serein sur la plus grande partie de l'Algérie pendant de nombreux mois, et sur l'Oranie bien davantage encore. Les effectifs militaires, se renforçant régulièrement, vont considérablement contribuer à l'activité économique générale : jamais l'Algérie française n'aura été aussi vivante que dans sa marche à la mort. Devant la réticence de leurs compatriotes à venir grossir leurs rangs, les dirigeants du F.L.N. décident d'organiser une manifestation de masse. Au mois d'août 1955, poussant dans le dos des fellahs désarmés, ils les obligent à attaquer dans la région comprise entre Philippeville, Collo et Oued Zenati sans autre intention que de faire couler le sang français, afin qu'en

101.

représailles le sang musulman coule encore davantage, dressant les populations les unes contre les autres. L'insurrection s'étend lentement mais inexorablement, et la Kabylie est atteinte ; elle sera, pendant toute la guerre, dirigée par un chef énergique et sans pitié : Krim Belkacem.

L'Algérie n'est pas affectée seulement sur le plan militaire. En France, Edgar Faure, président du Conseil, décide, au début de 1956, d'organiser des élections anticipées, espérant y puiser un renforcement de ses positions politiques. Or l'Assemblée algérienne, sollicitée par le gouverneur, vote une motion demandant le report de ces élections sur tout le territoire de l'Algérie : le soulèvement n'a qu'un an d'existence et il intervient déjà dans l'organisation du pays ! Edgar Faure ne sort pas grandi des urnes et la majorité qui revient à la Chambre est dominée par le Front républicain qui a fait campagne sur le thème du « Non à la sale guerre d'Algérie ». On attend de nouveau Mendès France, mais c'est Guy Mollet qui est désigné. Sa première décision concerne Soustelle, qui est rappelé. A sa place, il nomme un vieux général gaulliste, Catroux, connu pour ses sentiments favorables aux musulmans. Le départ de l'un se fera dans une exaltation extraordinaire et l'opposition au second sera si forte qu'il n'arrivera jamais. Guy Mollet avait décidé d'accompagner son gouverneur mais, devant l'hostilité manifestée, il décide, curieusement, d'aller seul à Alger préparer les voies. Il y reçoit des tomates et, touché par l'allure modeste des manifestants, décide de nommer à ce poste son ami de la S.F.I.O. Robert Lacoste qui vient, comme ses camarades, de faire campagne pour la fin de la guerre. Il devient en peu de temps un défenseur acharné de l'Algérie et décide de tout faire pour la conserver à la France.

La
rébellion
décapitée

Guy Mollet surprend encore davantage en décidant d'envoyer le contingent en Algérie : les Européens s'en réjouissent, pensant que l'armée va avoir les moyens de mettre fin à la rébellion. Ce sera, au contraire, une des raisons principales d'abandonner le combat, la France souhaitant avant tout voir revenir ses enfants. La hiérarchie militaire commence à sentir que le pouvoir politique vacille, et que la force réelle est l'armée, maintenant quasiment toute groupée en Algérie. Guy Mollet, en même temps qu'il renforçait les effectifs, faisait sonder, par ses amis politiques, les dirigeants du F.L.N. afin de trouver une solution pacifique puisqu'il était maintenant en position, en cas de refus, d'imposer sa solution militaire. Au cours du mois d'octobre 1956, des tractations ont lieu aux deux extrémités du Maghreb et les dirigeants de la rébellion doivent quitter le roi du Maroc pour aller, à Tunis, s'entretenir avec Bourguiba.

L'avion qui les conduit est piloté par un Français qui reçoit par radio l'ordre d'aller se poser à Alger. Il obéit, après s'être fait quelque peu prier : on cueille cinq dirigeants, dont Ben Bella ; dans les documents qu'ils transportent, on découvre le compte rendu

Devant l'impuissance de la police à mettre fin au terrorisme urbain, Robert Lacoste confia la tâche à l'armée. Les « paras » de Massu entrèrent en action : ils furent aussi efficaces dans leurs interventions que contestés dans leurs méthodes. L'arrestation de Ben M'Hidi, le 23 février 1957, décapita le Comité de coordination et d'exécution du F.L.N. d'Alger. Il sera tué au cours d'interrogatoires trop poussés. (Collection Kharbine.)

Ben Bella arrêté, le 22 octobre 1956.
 Guy Mollet a envoyé le contingent
 en Algérie et a noué le dialogue
 avec les rebelles qui se réunissent
 chez le sultan du Maroc avant
 de se rendre auprès de Bourguiba,
 à l'autre bout de l'Afrique du Nord.
 L'avion, piloté par un officier français,
 est contraint de se poser à Alger.
 Dans les papiers des passagers,
 on trouve le détail des conversations
 entamées avec le gouvernement français.
 « Joie inquiète », titre « L'Écho d'Oran ».

des entretiens tenus avec les délégués officiels du gouvernement. Deux solutions s'offrent à Guy Mollet : ou bien faire fusiller les chefs rebelles ou bien traiter avec eux sur la fin des combats. Il en choisit une troisième : les considérer comme des détenus de droit commun en les incarcérant à la prison de la Santé.

Le 29 octobre, les Israéliens attaquent l'Égypte. Aux termes d'un scénario si compliqué qu'il ne trompe personne, les Anglais et les Français se précipitent pour séparer les belligérants. On pense ainsi abattre Nasser qui vient de nationaliser le canal de Suez, et accessoirement priver la rébellion de son fournisseur principal. Guy Mollet avait plusieurs fers au feu. Mais l'affaire tourne court : les parachutistes qui ont vu la victoire au bout de leur fusil rendent les « politiques » responsables d'une nouvelle défaite : « Nous sommes les champions du monde des médailles et des coups de pied dans le cul », grommellent-ils.

Les civils de leur côté vont s'en prendre aux militaires, ou du moins à certains militaires. Depuis le printemps 1956 se développe la forme la plus atroce du terrorisme : le terrorisme urbain. A Alger, des bombes explosent dans les magasins, les dancings, les réverbères même, tuant les passants qui n'ont que le tort de se trouver là. L'angoisse saisit la population et comme la police se montre incapable de trouver les coupables, Robert Lacoste décide que l'armée assurera le maintien de l'ordre dans la ville. Cette décision va permettre de nettoyer toute la Casbah et d'anéantir l'organisation révolutionnaire. Mais elle va aussi entraîner la pratique des interrogatoires poussés au-delà des limites légales. Pour les parachutistes de Massu qui font ce travail, sauver des vies

Terrorisme
urbain

103.

humaines innocentes en maltraitant un coupable se justifie pleinement, mais telle n'est pas l'opinion d'une très grande partie de la presse française qui met en accusation l'usage de la torture.

Un petit
village
historique

Les grandes opérations menées par les troupes françaises n'ont pas de prise sur la guérilla et des effectifs énormes recueillent un butin insignifiant. Aussi, pour asphyxier la rébellion, construit-on sur toute la frontière tunisienne (puis marocaine) une ligne de défense fortifiée, la « ligne Morice ». Les forces du F.L.N., qui s'élèvent maintenant à vingt mille hommes, ressentent durement les effets du barrage qui coupe leur ravitaillement en munitions et empêche la relève des unités. Les effectifs situés de l'autre côté de la ligne répliquent par le bombardement des troupes françaises, qui ne peuvent répondre, les instructions étant de ne pas atteindre la Tunisie, déclarée pays neutre.

104.

Combattants du F.L.N. retranchés dans les montagnes de la région de Constantine, en août 1957. Le ravitaillement des forces du F.L.N. se faisait dans les villages ; les armes et les munitions provenaient en grande partie des attaques contre les troupes françaises.

Soldats tunisiens surveillant un poste militaire français après le raid aérien qui détruisit Sakiet-Sidi-Youssef, le 8 février 1958. Le bombardement de ce petit village fut le détonateur de la crise internationale qui suivit ; il ouvrit le chemin qui conduira à la chute de la IVe République.

Mais les militaires qui sont exposés à ces actions en arrivent à trouver qu'un pays qui abrite l'ennemi ne peut indéfiniment être traité en ami. Ils décident d'intervenir et un petit raid aérien, le 8 février 1958, dévaste le village de Sakiet-Sidi-Youssef, soupçonné de cacher des canons F.L.N. Aussitôt, des nations qui quelques années plus tard vont déverser des tonnes de bombes et de napalm sur les villages vietnamiens ou afghans s'indignent de cet abus du droit de suite. Une « commission des bons offices », destinée à faire cesser cet intolérable viol du droit international, est mise sur pied par les Anglo-Américains. Félix Gaillard, le nouveau président du Conseil, a sans doute le tort d'accepter mais, dans la situation précaire qui est la sienne – il va être renversé un mois plus tard – pouvait-il faire autrement ?

Les conditions militaires et politiques sont réunies pour qu'explose enfin la bombe qui emportera la IVe République.

105.

12

Le 13 mai

Des complots, il y en a partout en France, au cours de ce printemps de 1958, mais surtout en Algérie. Il y a ceux qui, redoutant la faiblesse et l'instabilité du régime, veulent un pouvoir fort pour sauver l'Algérie et ceux qui veulent profiter de l'affaiblissement des institutions pour mettre à la tête d'un État renoué l'homme du 18 juin 1940. Ce ne sont pas les mêmes et ce sont même quelquefois des adversaires. Mais, leur but étant commun, ils se retrouveront toujours à un moment ou à un autre, quitte à se séparer avant de se trahir.

L'armée est commandée par un chef prestigieux qu'elle n'aime pas, Raoul Salan. Le 16 janvier 1957, un attentat au bazooka dirigé contre lui, alors qu'il se trouvait dans son bureau d'Alger, a coûté la vie à son adjoint, le commandant Rodier. On n'arrêtera jamais que de pâles complices. Le vrai héros militaire d'Alger est Jacques Massu. Sa stature, sa voix, sa tenue bariolée de parachutiste (pour faire marcher l'infanterie d'alors, il faudra lui promettre des uniformes semblables) et surtout sa victoire sur les rebelles de la Casbah en ont fait un personnage charismatique. Les éléments du drame sont en place.

La crise ministérielle du moment promet un personnage peu connu mais qui, dans ses premiers propos, a promis de ramener la paix en traitant avec les insurgés : Pierre Pflimlin est, en effet, le président pressenti. C'est le moment que choisit le F.L.N. pour exécuter trois soldats français prisonniers, ce qui n'est pas nouveau, mais la publicité qu'il donne à cette action est inhabituelle. Tous les groupements patriotiques d'Algérie – qu'ils soient ou non avertis des complots qui se trament – décident de manifester dans la rue contre cette violence gratuite : la date choisie est le 13 mai.

L'avant-veille, Alain de Sérigny, directeur de *L'Écho d'Alger*, a lancé un vibrant appel à un personnage dont, jusque-là, on ignorait qu'il souhaitait le retour au pouvoir : le général De Gaulle. La manifestation rassemble une foule sans précédent venue non

*Prise du gouvernement général
à Alger, le 13 mai 1958.
Après que les manifestants
eurent enfoncé les grilles, le « G.G. »,
symbole local de la IVe République,
s'effondra. Paris suivra
bientôt la voie ouverte par Alger.
La seule révolution française
qui n'ait pas eu
Paris pour moteur commence.*

107.

seulement d'Alger, mais de toutes les villes de l'intérieur. Des pancartes, des cris : « L'armée au pouvoir, Massu au pouvoir ». Jamais « Salan au pouvoir ». Vers 17 heures 30, un cri circule : « Tous au G.G. » Le « G.G. » est l'immense immeuble moderne qui abrite les services du gouvernement général déserté par le gouverneur Lacoste, qui a quitté Alger en parlant de « Diên Biên Phu diplomatique ». A la tête de la foule, l'ancien chef des étudiants d'Alger, Pierre Lagailarde, en tenue – usurpée – de lieutenant de parachutistes. Un command-car permet d'enfoncer la porte en fer du gouvernement général, et les paras voyant un des leurs en premier n'interviennent pas (nul ne saura qui a donné l'ordre de retirer les gardes mobiles). Le G.G. est envahi et ce sont les comploteurs antigaulistes qui ont réalisé l'exploit. Pour ramener l'ordre, le général Massu survient et accepte de prendre la tête du

Le 16 mai 1958, à Alger. Du fond de toute la province, des délégations, souvent conduites par des anciens combattants musulmans, arrivent avec des pancartes et des drapeaux. Ces grandes manifestations de fraternité franco-musulmane eurent un immense retentissement dans tout le pays.

Albert Camus. Né en 1913 à Mondovi,
près de Bône, il eut, dit-il,
« mal à l'Algérie » lors des événements.
Sa passion de la justice ne l'entraîna
pas, comme certains,
à un manichéisme hâtif et il sut
rester sensible aux problèmes
et à la douleur de ses compatriotes :
« Si les Français d'Algérie ont leurs
responsabilités, ceux de France
ne doivent pas oublier les leurs.
Qui, en effet, depuis trente ans,
a naufragé tous les projets de réforme,
sinon un Parlement élu par les Français ?
Qui fermait ses oreilles aux cris
de la misère arabe, qui a permis
que la répression de 1945 se passe
dans l'indifférence, sinon la presse
française dans son immense majorité ? »
(Chroniques algériennes, Actuelles III,
1958, Gallimard.)

Comité de salut public qui se constitue. Puis il lance au gouvernement la célèbre apostrophe : « Moi, général Massu... » le sommant de constituer d'urgence un gouvernement de salut public. Les gaullistes, un moment décontenancés, réagissent promptement, s'assurant une large majorité au sein du comité que les autres associations n'ont pas pensé à préparer sans eux ! Pflimlin a beau être investi, c'est trop tard et De Gaulle est nommé président du Conseil par une Chambre ébranlée.

De grandes manifestations de fraternité franco-musulmane vont succéder à la journée victorieuse et même si, comme le prétendent leurs adversaires, elles ont été organisées par l'armée, elles ont connu dans le pays une très large répercussion : le F.L.N. doit suspendre ses attentats pendant toute cette période. Est-il étonnant de constater que les populations, qu'elles soient européennes ou musulmanes, préfèrent la paix à la guerre ? Pour la seule fois dans toute la longue histoire de France, une révolte qui provoque un changement de régime n'est pas le fait du peuple de Paris. Alger, déjà capitale de la France pendant la guerre, joue un rôle qu'aucune ville de province n'a jamais tenu. Et pas une goutte de sang n'a entaché cette révolution fraternelle.

109.

Une joie
brève

Dès son intronisation, De Gaulle se rend à Alger, et c'est le fameux discours du Forum, ouvert par la phrase géniale : « Je vous ai compris. » Le général n'a pourtant jamais été très aimé en Algérie, pour avoir pris des mesures sévères envers les pétainistes que l'on ne pouvait tout de même pas accuser de collaboration avec un ennemi absent du pays. Cependant le ralliement est sincère sur le moment, car le sentiment unanime est qu'il faut avoir à la tête de la nation une autorité indiscutable. L'entente sera de courte durée. Soustelle a, parmi les premiers, rallié Alger où un accueil plus enthousiaste encore que les fastes de son départ l'attendait. Il a, aux yeux d'un général qui ignore la reconnaissance, le tort d'être trop « voyant » : il ne sera pas ministre tout de suite, et on lui fera attendre plusieurs semaines un simple strapontin. C'est la première faille. Les autres vont se précipiter. Les officiers qui ont pullulé dans les comités de salut public reçoivent l'ordre de se retirer, et Salan, qui a rejoint la sédition tout en conservant l'appui du gouvernement légal, est rapidement rappelé à Paris et poussé sur une voie de garage. L'Algérie se demande si De Gaulle, venu pour la sauver, ne va pas la perdre. C'est à ce moment (29 avril 1959) que l'auteur de ces lignes est reçu à l'Élysée ; l'interview du chef de l'État va faire beaucoup de bruit : il confirme qu'il fait de l'intégration sans le dire, et que l'Algérie de demain ne pourra ressembler à celle d'hier « parce que l'Algérie de papa est morte ».

Pour remplacer Salan à la tête de l'Algérie, où il n'y a plus que « des Français de Dunkerque à Tamanrasset », le général nomme un haut fonctionnaire, Paul Delouvrier, et un militaire, le général d'aviation Maurice Challe. Ces deux hommes vont s'entendre parfaitement et porter à la rébellion des coups fort rudes. De Gaulle a bien essayé de faire cesser les combats en proposant l'aman de ceux qui se battent, mais l'offre n'a pas été prise en considération et c'est sur le terrain qu'on essaie de l'obtenir. Des résultats importants sont acquis et la confiance revient peu à peu au sein de la communauté européenne.

C'est dans ce climat apaisé que se produit un événement inattendu. De Gaulle avait cru que son personnage, son passé, ses positions libérales sur le problème colonial suffiraient pour que la rébellion lui confie le soin de régler au mieux le problème algérien. Devant la résistance des faits et des hommes, il décide de faire un grand pas en avant et c'est le discours du 16 septembre 1959. Déjà le plan de Constantine annoncé dans cette ville le 3 octobre 1958, qui va déverser sur le pays des sommes considérables et créer les bases de son autonomie industrielle, avait contenu une petite phrase qui n'était pas passée inaperçue. Il y était mentionné « la personnalité algérienne ». Les élections de la fin de l'année 1958 avaient apporté à la Chambre une telle majorité en faveur de l'Algérie française (« la Chambre bleu outre-mer », avait dit Maurice Clavel) que toute réticence était oubliée.

Les propositions du 16 septembre font l'effet d'une bombe :
110. trois solutions seront offertes au vote des Algériens des deux

De Gaulle à Alger, le 4 juin 1958, au balcon du Forum, prononce le célèbre « Je vous ai compris ».

Le 4 juin 1958, à Alger, la joie est à la mesure du péril encouru : sans limites. Un peuple entier descend vers le square du gouvernement pour écouter De Gaulle. La victoire n'est-elle pas au bout de la rue ?

communautés, dans un délai qu'il reste à fixer : la sécession peinte sous les couleurs les plus sombres, la solution la plus française ridiculement affublée du nom de francisation, et l'association présentée en dernier comme la plus souhaitable. Cette Algérie algérienne, même associée à la France, trouble profondément les Français qui l'habitent et ils y voient la menace de leur éviction totale. L'annonce de l'autodétermination est le début de la rébellion des Européens : à un gouvernement faible qui ne savait pas ce qu'il voulait succéder un gouvernement fort qui sait ce qu'il veut, mais ne veut pas ce qu'eux veulent.

Les
nouveaux
rebelles

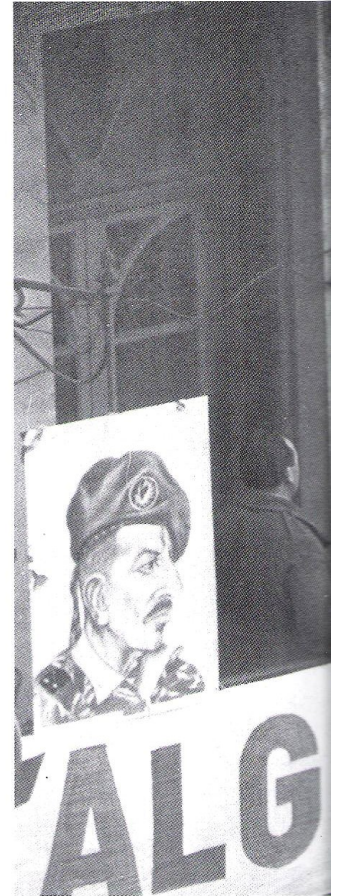
Les Français d'Algérie croient au miracle : puisque le 13 mai n'était qu'un faux miracle, ils vont chercher le vrai partout et rencontreront bien des faux prophètes. De tous les généraux et colonels qui ont participé au 13 mai, seul demeure en Algérie le plus grand, le plus populaire, Jacques Massu qui, au début de janvier 1960, reçoit un journaliste allemand, lui-même ancien parachutiste. Est-ce la fraternité d'armes ou, comme le dira plus tard sans indulgence le général Challe, la gaffe d'un « officier général qui ne mesurait pas la portée de ses paroles, ce qui lui arrivait quelquefois », toujours est-il que Massu lui avoue imprudemment ce que lui et ses amis ont sur le cœur : « L'armée a la force. Elle ne l'a pas montrée jusqu'à présent parce que l'occasion ne s'était pas présentée, mais elle fera intervenir sa force si la situation le demande. Nous ne comprenons plus la politique du président De Gaulle. »

Malgré les mises en garde, le président n'hésite pas et révoque le mécontent qui part pour Paris recevoir une sévère admonestation et... une cinquième étoile, un peu plus tard. Les meneurs d'Alger ont toutefois vu dans ses propos plus qu'une promesse : la certitude que l'armée n'attend qu'une occasion pour venir à bout de ce que Paris entreprend. Un tract appelant à la manifestation est aussitôt rédigé : « De Gaulle veut avoir les mains libres pour brader l'Algérie après l'Afrique noire et rendre l'armée parjure à son destin. L'heure est venue de nous lever. » Le 24 janvier 1960, une immense manifestation, après avoir forcé les barrages, parvient à la vaste esplanade qui borde le monument aux morts. Les gendarmes du colonel Debrosse reçoivent l'ordre de faire évacuer la foule : ils doivent être appuyés par une colonne de parachutistes qui n'arrivera jamais. Une fusillade intense fait 26 morts et 141 blessés parmi lesquels on compte 14 gendarmes tués et 61 blessés.

« C'est un mauvais coup contre la France », dit le général De Gaulle, mais ce n'est une surprise pour personne. Lagailarde et ses amis s'enferment dans les facultés toutes proches pendant que Ortiz fait de même un peu plus loin.

« Je vous laisse le choix des moyens », téléphone De Gaulle à Delouvrier. Michel Debré, le président du Conseil, arrive à Alger où il s'entend dire par Challe : « Nous maintiendrons les insurgés en respect et nous nous opposerons à toute attaque, mais un grave

112.

Pierre Lagailarde à Alger, en 1960, revêtu d'une djellaba brune, s'adresse à la foule, depuis le balcon du P.C. d'Ortiz.

cas de conscience se poserait aux officiers s'il fallait les disperser par les armes. » Pour frapper les imaginations, Delouvrier quitte Alger pour un P.C. militaire, non sans avoir confié à la foule la sauvegarde de sa femme et de son fils.

La situation est bloquée depuis cinq jours. De Gaulle qui, avant les événements, avait annoncé qu'il parlerait le 29, apparaît enfin sur l'écran, revêtu de son uniforme de général de brigade. Très pâle, il dit d'une voix assurée : « L'autodétermination est la seule politique qui soit digne de la France. C'est la seule issue possible. » Puis il ajoute qu'il ne traitera pas plus avec ces mutins qu'avec « l'organisation rebelle qui prétend ne cesser le feu que si, auparavant, je traite avec elle, par privilège, du destin politique de l'Algérie, ce qui reviendrait à l'ériger, par avance, en gouvernement du pays. Cela, je ne le ferai pas. » S'il tint parole pour les premiers, peut-on dire qu'il en a été de même pour les autres ? 113.

13

Une politique cruelle

Les « barricades » vont avoir une grande importance sur la suite du conflit. Challe qui n'a pas, aux yeux du général, résisté avec assez d'autorité aux révoltés, est relevé de ses fonctions – ce qui le conduira au putsch. Il est remplacé dans l'immédiat par le général Crespin qui n'a nullement les mêmes qualités. Les troupes du F.L.N., à bout de souffle, se reconstituent et augmentent leurs exactions ce qui pousse De Gaulle à considérablement hâter le processus de l'indépendance ! Les acteurs de la journée des barricades sont arrêtés et transférés à Paris où le tribunal décide de leur mise en liberté provisoire. A la fin de l'année 1960, ils comparaissent devant leurs juges qui les acquittent, y compris Lagaillarde qui a pourtant usé de sa liberté provisoire pour passer en Espagne.

De Gaulle prend cet arrêt pour ce qu'il est, un camouflet doublé d'un désaveu, et crée une Cour de sûreté de l'État dont les membres sont triés sur le volet. On verra que ce ne sera pas suffisant. L'indépendance de l'Algérie n'est pas encore admise par tous, même en métropole.

Quant à l'armée, l'épisode d'Alger l'a durement secouée et c'est pour la reprendre en main que De Gaulle entreprend un nouveau voyage sur le terrain. « Il n'y aura pas de Diên Biên Phu algérien », assure-t-il. C'est le début de la politique des « petites phrases ». Suivant l'auditoire, on rassure ou on innove, mais deux pas en arrière sont toujours suivis de trois pas en avant.

Pour ceux qui vont payer seuls le prix de cette politique, les Européens d'Algérie, c'est la plus cruelle des progressions : on ne reprend espoir que pour retomber plus bas. Seul le F.L.N. fait mine de ne rien comprendre, mais le temps joue en sa faveur : progressivement la France satisfera toutes ses exigences. L'analyse d'un de ses dirigeants, Aït Ahmed, est tout à fait pertinente : « Les données algériennes, françaises, internationales obligeront le responsable français à rechercher la fin du conflit. Sa politique de

*Colons armés dans leurs vignes, en 1960.
On travaille... Mais l'œil aux aguets.
Ce sont les colons isolés qui paieront
le plus lourd tribut à la rébellion.*

115.

grandeur en est l'enjeu : l'avenir même de son régime en dépend... Ces données imposeront la négociation de l'indépendance, tôt ou tard. »

Devant cet attentisme, on essaye de susciter chez les musulmans comme chez les Européens une « troisième force ». Les services secrets du général Jacquin tentent de trouver des partenaires et comptent sur Azzedine, l'adjoint de la willaya IV, qu'ils font libérer. Mais celui-ci rallie de nouveau le F.L.N. Le Front procède alors à une vaste épuration de tout le maquis, où l'on voit des traîtres partout. L'un des épurateurs, Si Salah, écœuré du travail qu'on lui demande, va essayer d'obtenir, grâce au ralliement de plusieurs chefs locaux à ses vues, cette paix que ceux qui, réfugiés à Tunis et ne faisant pas la guerre, s'obstinent à refuser sur le terrain. En mars 1960, après de longs pourparlers, il finit par arriver à l'Élysée même et à être reçu par le général De Gaulle en personne. Mais ce dernier se doute que s'il accepte une paix partielle, il fait capoter une paix totale dont il croit ne pas être éloigné. Si Salah repart avec quelques bonnes paroles vers la mort qui lui viendra d'on ne sait où.

Un putsch
de cent
heures

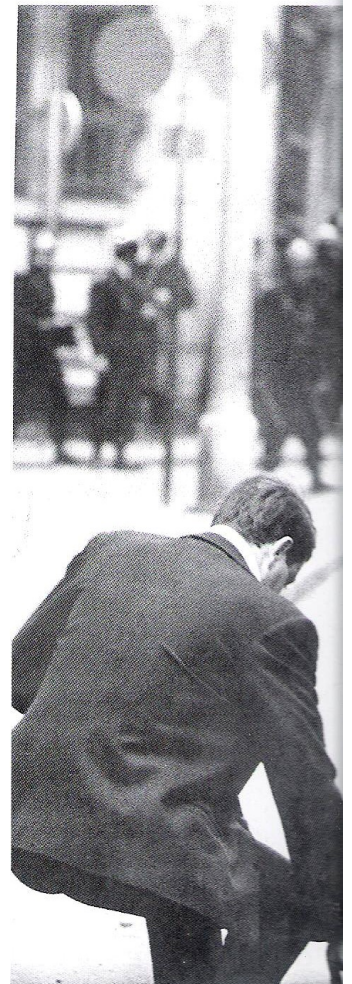
Le 20 juin, dans les salons de la préfecture de Melun, une délégation des rebelles, constituée maintenant en gouvernement provisoire de la République algérienne (G.P.R.A.), est reçue par des envoyés personnels du général De Gaulle, mais ceux-ci, dûment conseillés, ne peuvent accepter les exigences de leurs interlocuteurs. C'est la rupture et Ferhat Abbas, président du G.P.R.A., en tire la leçon : « L'indépendance ne s'offre pas, elle s'arrache. » De son côté, le président de la Ve République dit : « Ils voudraient faire valoir les tapis qu'ils voudraient nous vendre. Ils voudraient que nous leurs passions la main... Cela, je ne le ferai pas. » Il le fera, mais avec un tel art que la France entière, exception faite des intéressés, croira que c'est lui qui a fixé le prix de la marchandise.

Les Européens, constatant les progrès que la violence a permis aux musulmans, pensent qu'ils doivent se grouper et faire connaître leur refus de quitter un pays qu'ils estiment avoir créé de leurs mains. C'est le front de l'Algérie française (F.A.F.), qui recueille aussitôt des milliers de signatures dans tous le pays. Leur angoisse touche peu De Gaulle, qui me dira en novembre 1960 : « Voyez-vous, quand on est un chef d'État — et j'en suis un — on ne se base pas, pour faire une politique, sur des utopies mais sur des faits. Or c'est un fait qu'en 1960 l'état de choses actuel qui dure depuis cent trente ans ne peut être prolongé. »

L'utopie était sans doute de croire que des Européens allaient accepter de quitter leur province, leur jeunesse, leurs amis, sans réagir. La France est appelée à ratifier le principe de l'autodétermination de l'Algérie par une procédure nouvelle : le référendum. Les résultats ne peuvent être discutés : 75 % des votants approuvent que l'on fasse revenir « les gars du contingent », et qu'on en finisse avec « cette boîte à chagrin ».

116.

Manifestation rue Michelet, à Alger, en novembre 1960. Aucune déclaration, depuis le « royaume arabe » de Napoléon III, ne bouleversera davantage que la possibilité d'une « république algérienne » évoquée par De Gaulle dans son discours du 4 novembre 1960. L'agitation qui suivit ne cessera qu'avec le départ des Européens.

La révolte des Européens n'est plus seulement verbale ; elle est descendue dans la rue. Estimant que seule la violence a permis aux rebelles d'atteindre leurs objectifs, on va employer des méthodes identiques en vue de résultats comparables.

C'est raisonner comme si l'opinion publique mondiale (et même française) n'existait pas : le soulèvement des musulmans suscite la sympathie du plus grand nombre ; celui des Français, une indignation quasi générale. Et quand cette terreur choisira ses cibles en métropole (et se trompera de victime, comme dans l'attentat contre Malraux qui défigure une petite fille) elle ne fait que précipiter l'envie que la France a d'en finir « par n'importe quel moyen » avec cette guerre.

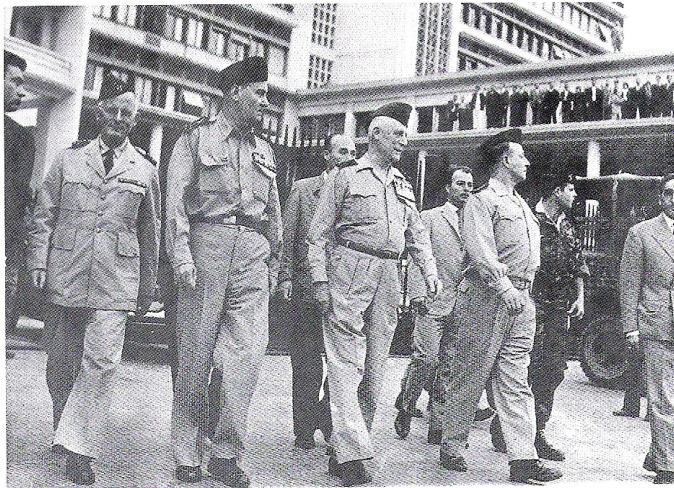

Si ce mouvement n'avait eu pour finalité que la défense des Français d'Algérie (et non l'élimination de De Gaulle, but principal de bien des leaders), une méthode de résistance passive, axée sur le maintien des droits, de la vie, des biens des habitants du pays, aurait obtenu des résultats autrement favorables. Mais dans le climat général de l'époque, demander à des Méditerranéens au sang chaud de se conduire comme des disciples de Gandhi, cela aussi était peut-être une autre forme d'utopie. Au moins celle-ci n'aurait pas été meurtrière.

Les meurtres sont désormais quotidiens, et partout. A Évian, parce qu'on a annoncé des pourparlers dans cette ville avec des représentants du F.L.N., le maire est tué par une charge de plastic dans les premiers jours d'avril 1961. Les pourparlers n'auront pas lieu, sans que la mort du maire y soit pour rien. Louis Joxe, ministre de l'Algérie, se permet de dire que les pourparlers s'engageront avec toutes les tendances ; le F.L.N., qui entend être le seul interlocuteur valable, rompt le contact. La reprise des

Inscriptions en faveur de l'O.A.S. sur les murs d'une maison, à Alger. Jusqu'aux ultimes journées de juin 1962, la foi aveugle, totale, dans la toute puissance de l'O.A.S. aida à supporter les pires inquiétudes.

Le 26 avril 1961, les quatre généraux rebelles (de gauche à droite : Zeller, Jouhaud, Salan et Challe) quittent la délégation générale d'Alger. Ils viennent de perdre au bout de soixante-douze heures, ce qu'ils avaient gagné en une nuit. Challe et Zeller se constituèrent prisonniers ; Salan et Jouhaud gagnèrent la clandestinité.

Édition spéciale de l'O.A.S. dans « L'Écho d'Oran ». Au printemps 1962, un commando de l'O.A.S. s'introduit dans l'imprimerie du journal, désarme les gendarmes chargés de protéger l'immeuble et tire cette édition spéciale que le public s'arrache avec allégresse. Dans la précipitation, le texte de l'appel a été placé à l'envers. (Collection Pierre Laffont.)

conversations va encore être retardée par l'événement le plus inattendu, le plus incompréhensible de la guerre d'Algérie : dans la nuit du 21 au 22 avril 1961, quelques heures suffisent au 1er régiment étranger de parachutistes pour s'emparer d'Alger en faisant prisonniers le résident général (on ne dit plus gouverneur) Jean Morin et le commandant en chef, le général Gambiez. Quatre généraux, Challe, Zeller, Jouhaud et Salan, déclarent qu'ils ont pris le pouvoir « pour que l'Algérie reste française ». Leur règne ne durera que cent heures. Dès le début, le ralliement des unités qui n'ont pas été averties se fait mal ; Oran reste sur une prudente réserve alors que Constantine rejoint le mouvement sans enthousiasme. Quant à la métropole, le plan de son soulèvement a été si bien étudié qu'il éclate un jour trop tôt, permettant à la police de décapiter le mouvement sans effort.

Une nouvelle fois, De Gaulle s'empare de son arme favorite, la télévision. Après avoir qualifié les généraux infidèles de « quarteron à la retraite », il ordonne aux soldats se trouvant sur place de désobéir à leurs chefs s'ils font partie du complot. On dira que c'est le triomphe des transistors. Devant les problèmes qui s'accumulent : manque d'approvisionnement, de munitions et même d'argent, Challe, le premier, comprend qu'il ne lui reste plus qu'à faire sa soumission. Au cours de son procès, il dira qu'il savait n'avoir que 15 % de chances de réussite. Alors, pourquoi avoir tenté l'impossible ? Zeller se rendra quelques jours plus tard, mais Salan et Jouhaud s'enfoncent dans la nuit et rejoignent l'O.A.S. (Organisation armée secrète) dont ils prennent la tête. Pendant un an, l'Algérie ne connaîtra que des larmes et du sang. Le slogan de la rébellion était « la valise ou le cercueil ». On eut les cercueils d'abord, puis les valises.

119.